ONS MARKENBOEK

Gorssel, mei 2017 - 35e jaargang no. 2

Historische vereniging
De Elf Marken
Gorssel

De Elf Marken zijn: Epse en Dommer, Dorth, Schoolt, Gorssel, Eschede, Harfsen, Eefde, Rijsselt, Angeren, Almen, Wolfeler

Ons Markenboek

Uitgave van de Historische Vereniging De Elf Marken te Gorssel.

De vereniging is opgericht op 27 september 1983 en heeft ten doel "de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van het grondgebied van de gehele, voormalige, burgerlijke gemeente Gorssel alsmede de bevordering in zo breed mogelijke kring van de belangstelling voor de geschiedenis van de voormalige gemeente Gorssel in al haar aspecten".

Contactpersonen van de werkgroepen

Archiefzaken:	P. Staal, Teenkweg 3, 7211 EV Eefde, tel. 0575 - 517623
Bibliotheek:	W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 - 432058
Excursies:	W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 - 432058
Genealogie:	H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 - 431781
Tramstation:	A.R. Rolden, Dortherweg 21, 7418 HC Deventer, tel. 0575 - 493458

Verenigingsadres

Het Tramstation, Van der Capellenlaan 4, 7213 AG Gorssel

Website: www.deelfmarken.nl

Samenstelling bestuur

Waarnemend voorzitter:	J. Haijtink, Reuvekamp 2, 7213 CE Gorssel, tel. 0575 - 492692
Vice-voorzitter:	H. Hietbrink, Epserenk 26, 7214 AR Epse, tel. 0575 - 491992
Secretaris:	J. te Linde, Eendrachtstraat 4, 7211 AM Eefde, tel. 0575 - 517369
2e Secretaris:	H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 - 431781
Penningmeester:	J.G. Bleeker, Oxerweg 14, 7214 PM Epse, tel. 0575 - 494096
2e Penningmeester:	A.R. Rolden, Dortherweg 21, 7418 HC Deventer, tel. 0575 - 493458
Leden:	G.H. Smale-Bielderman, Plantageweg 1, 7215 SK Joppe, tel. 0573 - 431758 J. Hekkelman, Pikeursbaan 24, 7213 BT Gorssel, tel. 0575 - 491726 A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 - 492139

Erevoorzitter: W.J. Holtslag-Harkink

Redactiecommissie

Voorzitter:	A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 - 492139 e-mail: capellenhof@gmail.com
Leden:	A.M. Geerlink-van der Gang, Hoefslag 12, 7213 BW Gorssel, tel. 0575 - 492183 e-mail: a.geerlink@kpnplanet.nl Vacature

Ons Markenboek

35e jaargang no. 2, mei 2017

INHOUD

2 Mededelingen van het bestuur en de redactie

7 Excursies in 2017
Henk Bruil

8 Brief van een onderduiker
Joke Boschloo

11 Journaal van de bevrijding in Kring van Dorth
Josine M. van Wanroij-Viets

26 Joodse tiener in oorlogstijd
Homme Krol

33 De beddekasten op erve 't Nuessink in Aefde
Wim Rood

36 Boerderij in het bos
Ap ten Have

41 Toen en Nu (3): Bakker Eggink in Harfsen

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

Van het bestuur

Zoals we de vorige keer al konden melden is in de raadsvergadering van 6 december 2016 het besluit van het college om het Lochemse (inclusief Gorsselse) archief onder te brengen in Doetinchem van tafel geveegd. Momenteel zijn er geen nieuwe ontwikkelingen te melden rond deze kwestie, maar achter de schermen vindt wel overleg plaats. Opvallend is wel dat per 1 februari 2017 de openingstijden van het Regionaal Archief Zutphen verruimd zijn.

Naast de huidige openstellingen van het Tramstation op dinsdagmiddag en donderdagmorgen zijn we in februari ook weer gestart met de openstelling op de eerste zaterdag van de maand. We proberen deze zaterdagen zo in te vullen dat er in de expositieruimte een tentoonstelling te zien is en dat er in de aanbouw enkele films of foto's vertoond worden van een van de dorpen of buurtschappen uit de oude gemeente Gorssel.

De oproep voor extra vrijwilligers om de stroom nieuwe bezoekers in goede banen te leiden heeft succes gehad. Gerri Smale coördineert de inzet van deze vrijwilligers.

Intussen gaat het gewone werk van onze vereniging ook door. Zo worden door de activiteitencommissie in het voorjaar de excursies voor 2017 vastgelegd en worden lezingen voor het seizoen 2017/2018 voorbereid. De excursiedata en excursiedoelen zijn inmiddels bekend. Nadere gegevens hierover staan verderop in dit nummer. In het augustusnummer zullen de lezingen voor het komende seizoen bekend gemaakt worden.

De vier eerste lezingen in het afgelopen seizoen over respectievelijk drukkerstad Deventer, Tramlijn Zutphen-Deventer, Nieuwstad Zutphen en de Vriezenveense Rusluie waren goed tot zeer goed bezocht. De vijfde lezing betrof het jaarlijkse gezamenlijke evenement met het Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem, dat plaatsvond op 21 maart in zaal Stegeman in Laren. Hierbij ging Luc Panhuysen in op de rivaliteit tussen stadhouder Willem III en Lodewijk XIV, de Zonnekoning. De laatste lezing van dit seizoen werd gehouden op 12 april in de protestantse kerk van Gorssel. Hierbij behandelde historicus Evert de Graaf de gebeurtenissen in Putten aan het eind van de Tweede Wereldoorlog.

Deze lezing werd voorafgegaan door de jaarlijkse ledenvergadering. Onze waarnemend voorzitter, Jan Haijtink, meldde hierbij, dat we dit jaar een drietal reglementair aftredende bestuursleden hadden, namelijk Henk Hietbrink, Johan te Linde en Henk Pelgrum. Gelukkig hadden zij zich allen verkiesbaar gesteld. Zij werden herkozen. Het verslag van de jaarvergadering kunt u in het volgende nummer van Ons Markenboek tegemoetzien.

Dat geldt ook voor het verslag van de jaarlijkse genealogische dag, die op zaterdag 29 april werd gehouden in De Brink, het bijgebouw van de Protestantse Gemeente Gorssel/Epse, gehouden. De werkgroepleden van de werkgroep genealogie hebben dit jaar de stamboom van de familie Voortman uitgeplozen.

Boek Stoomtram Zutphen-Deventer
Het boek Stoomtram Zutphen-Deventer 1926-1945 is zeer goed ontvangen. De kritieken zijn lovend. Er zijn nu circa 600 exemplaren verkocht. Dit komt neer op de helft van de oplage. Daarmee zijn we nog niet uit de kosten. Om de verkoop van het boek te stimuleren zullen dit jaar in de regio enkele extra lezingen georganiseerd worden. Het boek is bij De Elf Marken en bij boekhandel Bechtle in Gorssel te koop voor € 22,50.

Boek Gorssel
Het boek over de geschiedenis van het dorp Gorssel zou in 2017 verschijnen, maar dit zal dit jaar niet lukken. De bestudering en verwerking van de grote hoeveelheid bronmateriaal vergt veel meer tijd dan we vooraf geschat hadden. De redactiegroep voor het boek Gorssel komt regelmatig bij elkaar en bestaat uit een achttal actieve vrijwilligers.

Beste boek Achterhoek en Liemers 2016
Elk jaar organiseren de Dialectkring Achterhook en Liemers, de Vrienden van de Streektaal Lochem e.u. en het Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers de verkiezing van het beste boek Achterhoek en Liemers. Op zaterdagmiddag 4 maart is in de kerkzaal van de protestantse kerk te Gorssel bekend gemaakt welk boek het Beste Boek Achterhoek en Liemers 2016 is geworden. Ons bestuurslid Joop Hekkelman trad hierbij op als gastheer van deze manifestatie. Hij interviewde de schrijvers van de vijf genomineerde boeken. Winnaar was het boek 'Rijpstra's ondergang, het lot van een burgemeester in oorlogstijd', een boek over Johannes Rijpstra, oud-burgemeester van Zelhem. De auteur, Arend Hulshof, onderzocht waarom zijn overgrootvader op het ene moment Duitse bevelen opvolgde en er op een ander moment tegenin ging.

Dodenherdenking 4 mei
Ieder jaar staan we op 4 mei met leden van het bestuur bij de Houtwal en alle overige gedenkplaatsen stil bij de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding en leggen daar namens De Elf Marken bloemen.

Tramstation
Open dagen
In juli en augustus is het Tramstation gesloten en zijn er dus ook geen open dagen.

Exposities
In het kader van de verschijning van het boek over de tramlijn Zutphen-Deventer waren tot begin februari foto's en voorwerpen die in verband staan met deze tramlijn in het Tramstation tentoongesteld. Daarna was er vanaf 16 februari tot 21 maart een expositie ingericht van de schilderijen en Venetiaanse maskers van Gerda van Goor. Vervolgens heeft Henk IJmker in april zijn schilderijen in het Tramstation geëxposeerd.

Verbetering inrichting
Het bedrag dat De Elf Marken van de opgeheven muziekvereniging Kunstmin mocht ontvangen, is besteed aan de verbetering van de presentatiemogelijkheden in het Tramstation. Begin februari is de nieuwe apparatuur (beamer, laptop, scherm en geluidboxen) in gebruik genomen.

Regionaal Archief Zutphen
Vanaf 1 februari is de studiezaal van het Regionaal Archief Zutphen nu ook weer op vrijdag geopend. Een aantal jaren geleden was besloten om de studiezaal op vrijdag te sluiten. Reden hiervoor was de toenemende digitale dienstverlening. Inmiddels blijkt dat een verbeterde online toegankelijkheid van de archieven, niet leidt tot minder onderzoekers op de studiezaal. Bovendien werd met name de vrijdagopenstelling gemist. De openingstijden van de studiezaal zijn daarom als volgt: dinsdag t/m vrijdag van 10.00-16.00 uur, tel. 140575 (dit nummer is zonder kengetal).

Hart voor de Achterhoek
Via Hart voor de Achterhoek stelt Rabobank Noord- en Oost-Achterhoek in 2017 een bedrag van € 400.000 ter beschikking aan lokale verenigingen en stichtingen die bij deze bank bankieren. Onze vereniging doet ook mee aan deze actie. Van 9 tot en met 26 mei 2017 kunnen leden van Rabobank Noord- en Oost-Achterhoek stemmen. De leden mogen vijf stemmen uitbrengen op verenigingen en stichtingen, waarvan maximaal twee op eenzelfde vereniging. Iedere stem is dus geld waard. Hoe meer stemmen De Elf Marken krijgt, hoe meer geld er wordt verdiend. Stemt u ook?

Van de redactie

Oorlogsherinneringen
Ons Markenboek besteedt traditiegetrouw ieder jaar in het meinummer aandacht aan (de herinneringen rond) de Tweede Wereldoorlog. In deze uitgave publiceren we een brief van een onderduiker in Almen, gedeelten uit een dagboek met verhalen rond de strijd om en de bevrijding van het gebied rond de Jufferdijk in Kring van Dorth en een samenvatting van de herinneringen van Frits Gies aan de oorlogstijd.
Dat vergt de nodige bladzijden en daarom houdt u het in het vorige Markenboek aangekondigde derde deel van het verhaal over de stoomtram Zutphen-Deventer nog tegoed.

Wie weet het
In ieder Markenboek geven we u de reacties door die we ontvingen op onbekende foto's uit eerdere Markenboeken en vragen we u om gegevens bij nieuwe onbekende afbeeldingen.

In het vorige Markenboek (35e jaargang nr. 1, p. 7) lieten we twee onbekende foto's zien. Op de eerste foto staat een gebouw met een schoorsteen. Het blijkt hier te gaan om een oude afbeelding van de 'Coöperatieve Stoomzuivelfabriek en Melkinrichting' in Eefde. De muziekvereniging op de tweede foto is het fanfarekorps 'Looft den Heer', tegenwoordig nog steeds een bloeiende muziekvereniging onder de naam 'De Harmonie Gorssel-Eefde. De foto is gemaakt in 1918 ter gelegenheid van het tienjarig bestaan.
Wim Veeneman meldde ons dat op de achterste rij, de vierde van links, zijn opa Albert Klein Hulze, met trombone, te zien is. De man met de grote trom uiterst rechts is de broer van zijn opa. En om het plaatje compleet te maken: Martin Boschloo stuurde een kopie van een krantenartikel met dezelfde foto uit 1988, waar alle namen bij staan. Martins vader was in 1908 een van de oprichters van de fanfare.

GORSSEL/EEFDE – Muziekvereniging De Harmonie geeft vrijdag en zaterdag in 't Trefpunt twee jubileumconcerten. Voor de pauze is er een optreden van de drumfanfare onder leiding van Cas Braafhart. Na de pauze verzorgt het orkest een non-stop amusementsprogramma. De concerten beginnen om 19.30 uur.

De tachtig jarige vereniging werd 8 januari 1908 opgericht als het fanfarekorps Looft den Heer. Zo maakte als zodanig deel uit van de christelijke jongelingenvereniging. Men startte met twaalf koperen blaasinstrumenten. In 1917 kwamen daar houten instrumenten bij en zo ontstond een harmonie-orkest.
In 1943 dook de vereniging onder omdat zij zich niet wilde aansluiten bij de zogenaamde Cultuurkamer. Wel verleende de vereniging haar medewerking aan kerkdiensten die buiten de verplichte aanmelding vielen.
Na de oorlog is het een moeilijke periode geweest voor Looft den Heer. Door verhuizing en emigratie raakte de vereniging veel leden kwijt.
In 1958 werd de vereniging herdoopt in De Harmonie en er werd een tamboerkorps opgericht.
Momenteel heeft de vereniging 115 leden en een supportersvereniging. Het harmonie-orkest staat sinds twee jaar onder leiding van Bert Fransen. Cas Braafhart heeft de leiding van Cas Braafhart, en Dirk Oplaat staat voor de jeugdklas, waar jongeren de eerste beginselen van de muziek leden

Op deze foto uit 1918 viert De Harmonie, die toen nog Looft den Heer heette, het tienjarig bestaan.

Op de foto staande v.l.n.r. dhr. Sterk, Herm Wichers, G. Boschloo, Alb. Klein Hulze, W. Menkveld, H. Roeterdink, W. Braakhekke, G. Klein Hulze.
Tweede rij: H. Boerstoel; zittend: G.J. Makkink, J. Makkink, J. Nijkamp, J.W. Roeterdink, H. Roeterdink.
Derde rij: E. Hekkelman, J.W. Menkveld, G. Pardijs, T. Heijenk.

We laten weer twee onbekende foto's zien.
Op de eerste foto poseert een gezelschap voor een groot gebouw. Het is kennelijk een feestelijke gelegenheid, want zelfs het hondje draagt een strik! Wie zijn deze personen en welk gebouw is dit?
En welke stoere voetbalclub zien we op de tweede foto? Wie herkent de streepshirts? Graag uw reactie via info@deelfmarken.nl of per post aan Het Tramstation, Van der Capellenlaan 4, 7213 AG Gorssel. Zelf langskomen kan natuurlijk ook: dinsdag van 14.00 tot 16.00 uur en donderdag van 10.00 tot 12.00 uur.

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk **zaterdag 17 juni 2017** bij de redactiecommissie binnen te zijn (indien mogelijk met afbeelding).

EXCURSIES IN 2017

Henk Bruil

Midzomeravondwandeling dinsdagavond 27 juni
Dit jaar willen we graag met u weer eens een avondwandeling maken. Deze keer is de keuze gevallen op het Hassinkbos in Epse. Het is al vijftien jaar geleden dat we daar een wandeling georganiseerd hebben en onder de bezielende leiding van Henk Hietbrink zullen we beslist een mooie en leerzame avond hebben.
We verzamelen ons op de parkeerplaats van de Sporthal aan de Hassinklaan in Epse en vertrekken daar om 19.30 uur. Aan deelname aan deze wandeling zijn geen kosten verbonden. Opgave graag voor 20 juni bij een van de commissieleden, zie de vermelding onderaan dit artikel.
U kunt ons die avond bereiken onder telefoonnummer 06-49944172.

Middagexcursie zaterdag 19 augustus
We stellen u voor een kijkje te gaan nemen rond de Nieuwstad in Zutphen onder leiding van stadsarcheoloog Michel Groothedde. Zijn lezing van 26 januari 2017 in Almen is mede aanleiding om deze wandeling bij u aan te bevelen.
We verzamelen ons bij de ingang van het gebouw van het voormalig Stedelijk Museum, Rozengracht 3 in Zutphen en vertrekken daar om 14.00 uur, de wandeling duurt anderhalf tot twee uur.
De kosten voor deelname zijn € 5 per persoon; de groepsgrootte is maximaal vijfentwintig personen. Opgave graag voor 12 augustus bij een van de commissieleden. Op deze middag zijn we bereikbaar onder telefoonnummer 06-49944172.

Dagexcursie dinsdag 12 september
Deze keer gaan we niet zo ver van huis: naar Twente. We vertrekken om 08.30 uur bij de kerk in Gorssel en verwachten daar rond 18.00 uur weer terug te zijn. We gaan eerst naar Vriezenveen om een bezoek te brengen aan het Historisch Museum. Daar krijgen we een rondleiding met gidsen, er is een lift en het gebouw is rolstoeltoegankelijk.
De reden om dit museum in het programma op te nemen is, dat een hele verdieping is ingericht met een prachtige expositie over de 'Rusluie' in Sint-Petersburg. Een mooie aanvulling op de lezing die op 16 februari van dit jaar in Harfsen is gehouden, maar ook heel interessant voor degenen die niet bij die lezing waren.
De lunch gebruiken we bij HCR Tante Sien in Vasse en vandaar rijden we door het Natuurgebied Springendal naar Ootmarsum. De tijd die we in Ootmarsum doorbrengen kunt u naar eigen voorkeur invullen, we hebben daarvoor voldoende adviezen: u zult tijd tekortkomen!

Het volledige programma kunt u lezen in het augustusnummer van Ons Markenboek. De kosten bedragen € 45 per persoon. Wilt u zich nu alvast opgeven, om zeker te zijn van een plaats, dan is dat natuurlijk mogelijk.

We hopen dat we voor u een aantrekkelijk programma hebben opgesteld en zien uw opgave graag tegemoet.
Willy Holtslag-Harkink: tel. 0575-432058, Henk Pelgrum: tel. 0575-431781, Lyda te Linde: tel. 0575-517369 en Henk Bruil: tel. 0575-491822.

BRIEF VAN EEN ONDERDUIKER

Joke Boschloo

Op de dag voor de bevrijding van Almen schreef Piet Meurs, die met zijn vrouw Anke in het ouderlijk huis van de auteur op 't Hulshof ondergedoken zat, een brief met zijn indrukken van de dag voor de bevrijding van Almen. De brief geeft een sfeerbeeld van de laatste oorlogsuren in Almen.

De Amsterdammers Piet en Anke Meurs waren bij ons op 't Hulshof in Almen ondergedoken, omdat ze als student geweigerd hadden de zogenaamde loyaliteitsverklaring te ondertekenen. Tijdens de onderduik op 't Hulshof werd hun zoontje Hans geboren. Na de oorlog kregen ze nog een dochter Lieneke, en zij liet mij enkele jaren geleden een brief lezen die haar vader Piet op 1 april 1945 tijdens de laatste loodjes van de oorlog op 't Hulshof had geschreven. De brief vind ik bijzonder omdat Piet van zo veel op de hoogte bleek te zijn en daarom wil ik hem graag in zijn geheel hier laten volgen.
Lieneke beschikte ook over een foto. Op de foto is Anke Meurs te zien met fiets en kinderwagen. Misschien staan er twee onderduikers op (Wim Hagenaar en Addie Schram). Ik denk dat ik zelf het meisje met de vlechtjes ben (ik was in april 1945 zes jaar) en het jongetje is wellicht mijn broer Roelof, maar daar ben ik niet zeker van. De foto is waarschijnlijk achter 't Hulshof gemaakt op de dag dat we moesten evacueren.

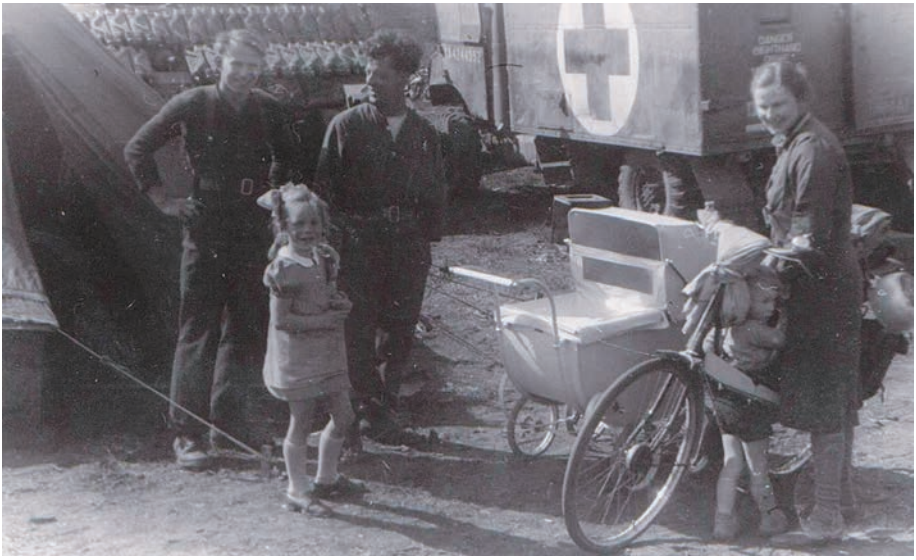

De brief

"1 April 1945, 10 u. 15

Beste allemaal,

Op deze gedenkwaardige Paaschmorgen nog eens een berichtje. Niet, dat ik geloof, dat jullie deze brief nog langs de normale weg, d.i. per post, in handen zullen krijgen. De kans is groot dat ik jullie hem zelf eerstdaags kan overhandigen, maar het lijkt me wel leuk, als ik nu nog eens mijn indrukken heet van de naald ten beste geef. Allereerst de opmerking, dat alles hier nog steeds goed is. Gewichtstoename van Hans 220 g. Hij weegt nu in totaal 6,780 kg en weet al aardig zijn verschillende verlangens op een typische-kreetjes-manier kenbaar te maken. Nu het verslag der gebeurtenissen na de brief van jl. vrijdag! Toen kon ik schrijven dat wij vol verwachting zaten te wachten en intusschen is deze verwachting niet kleiner geworden. Gistermorgen kwamen hier plots ± 6 man D. aan, die inkwartiering verlangden voor 20 man. Het waren valschermjagers, fronttroepen, dus alles hebben we prompt achter slot en grendel gezet, want over de gedragingen van die heren was hier maar al te veel bekend. Zij begonnen met in de keuken een stevig maal aan te richten en zouden des avonds terugkomen. Op een naburige boerderij waren constant de gehele dag 5 man + een benzineauto. Ze durfden vanwege de vliegtuigen geen stap buiten de deur te doen. Jullie begrijpt dat we danig met het geval aanzaten, maar het liep gelukkig met een sisser af, want: 1e kwamen de 20 man niet terug en 2e (tegelijk verklaring van het 1e) kregen de 5 benzinemenschen des avonds order om zich achter het kanaal terug te trekken. Dat dat het plan was hadden we des middags al gemerkt, want toen kwam er order dat Gert met paard en wagen naar de school moest om de daar gelegerde troepen

naar de andere kant te brengen en wel des avonds om 7 uur. In de loop van den middag kwam er blijkbaar haast bij, want toen moesten ze 'sofort' kommen en 'sonst geschossen'. Daar het wemelde van de vliegtuigen geen prettig baantje, maar Hendrik de knecht is tenslotte toch maar gegaan en heeft een vrachtje naar Harfsen, aan de overkant v/h kanaal, moeten brengen. Ze mochten vannacht niet meer terug, want elk ogenblik konden de bruggen de lucht in gaan. U begrijpt dat wij knap ongerust waren toen de boeren niet terugkwamen en wij niet anders dachten, dan dat ze naar D. waren gevoerd. Het was een heele geruststelling hem tegen 9 uur vanmorgen aan te zien komen. Ondertusschen werkte de geruchtenmachine op volle kracht. De Tommies zouden zijn in Doetinchem, Hengelo(G), Ruurlo en Vorden en gisteravond zouden ze in Lochem gesignaleerd zijn. Van 2 uur af moesten de menschen daar trouwens binnen zijn, dus geheel onmogelijk was dit laatste bericht niet. Zojuist werd het nog eens door 2 D. die hier waren bevestigd. De 2 verkennende 'Panzer waren in Lochem abgeschossen'. Dit verklaart dan ook de haast waarmee de heeren naar de overkant moesten. Een feit is, dat gisteravond de zoeklichten, die als elken avond aan den Zuidelijken hemel staan (in V-vorm!) een heel stuk dichterbij waren en finaal over de boerderij heen schenen. De richting was zuiver Doetinchem. Volgens de geruchten zouden de D. vannacht ook Z. ontruimd hebben tot op enkele 'Vernichtungs'troepen na. Aan de andere kant wordt nu met man en macht aan geïmproviseerde stellingen gewerkt en wij wachten nu vol spanning op het moment dat de bruggen de lucht in gaan, want dan zitten we met recht in niemandsland. We hebben dat gevoel nu al wel een beetje, want voor zoover wij het kunnen beoordelen zwerven er nog alleen maar enkele D. patrouilles hier rond, en moeten we nu maar afwachten of we een D. of een Tommie aan de deur krijgen. De laatste loodjes wegen inderdaad het zwaarste, want wie weet wat ons nu nog te wachten staat. Het is overigens al een heele opluchting, dat ze opgehouden zijn met de V1's hier af te schieten, na eerst de aanwezige voorraad in ijltempo te hebben afgeschoten. Verschillende startbanen hebben ze zelfs al laten springen, dus dat schiet al weer op. Minder prettig is het, dat ze hier op het laatste moment nog verschillende menschen van de straat hebben opgepikt om in D. te gaan werken. Zoo zijn er duizenden van elders langs de Lochemscheweg gegaan gisteren, o.a. ook een heel strafkamp van 'arbeidsschuwen' bij Hummelo. Eigenlijk idioot want aan de andere kant komen massa's Hollandsche arbeiders over de grens naar huis, want het schijnt, dat zodra een Duitsch gebied door geallieerde bezetting wordt bedreigd er een plakkaat wordt aangeplakt waarop staat, dat alle buitenlandsche arbeiders zich onmiddellijk naar huis dienen te begeven. Wie er dan nog wordt aangetroffen wordt terstond 'totgeschossen'! Typisch is ook dat gister alle menschen, die in de laatste weken in Zutphen waren opgepakt (enkele honderden!!) weer uit de Zutphensche gevangenis zijn ontslagen! Er is dus beslist wat loos! De komende dagen zullen de oplossing brengen…
Vele hartelijke groeten van ons drieën.
Anke, Hans en Piet

Dutchmen
Mijn vader Gerrit Boschloo vertelde na de oorlog nog dat hij was geschrokken van wat Piet zei tegen de Tommies die langs de Silo, waar wij inzaten, kwamen aanlopen. Hij zei steeds tegen deze soldaten: "We are Dutchmen". Mijn vader kende geen Duits of Engels en hij dacht dus dat Piet steeds maar zei dat wij Duitsers waren. Later had hij dus minstens één Engels woord in zijn pakket: 'Dutchmen'.

JOURNAAL VAN DE BEVRIJDING IN KRING VAN DORTH

Josine M. van Wanroij-Viets

In de laatste dagen van de oorlog maakte Lot Haspels, de grootmoeder van de auteur, in haar zomerhuis aan de Jufferdijk in Kring van Dorth de bevrijding mee en daarvan hield ze een dagboek bij. De auteur, kleindochter van Lot Haspels, laat ons de spannende oorlogsdagen meebeleven via dit 'Journaal van de Speerpunt, 1945'.

Lot Haspels (Charlotte Constantia), geboren op 3 december 1905, was een achterkleindochter van Laurens Kleijn. Laurens Kleijn was eigenaar van kasteel en landgoed Dorth, tevens laatste markerichter van Dorth. Lot Haspels erfde een stuk grond aan de Jufferdijk/Kasteelweg en de boerderij aan de Kasteelweg (nu nr. 6). In het eigen bos kampeerde zij voor en in de oorlog met haar Leidse groep van de padvinderij. In 1942 zette zij hier een houten huis, De Speerpunt (zie foto's) genaamd, neer.

Een vooruitziende blik, waardoor ze met haar twee kinderen (van haar ex-man, N.F. Viets) de laatste oorlogsmaanden veilig en wel overleefde. In de laatste dagen van de oorlog maakte ze in De Speerpunt de bevrijding mee en hield ze een dagboek bij.
In de bevrijdingsdagen verbleven in De Speerpunt:
Moeder Lot Haspels (Akeela)
Zoon George Fr. Viets
Dochter Charlotte (Lotje) Viets
Nichtje Yvonne (Von) Plemp van Duiveland
Neef John Bleeker
Onderduiker Wout Blok (van padvinderij)

'Journaal van de Speerpunt, 1945': rond de bevrijding

16 maart Prelude
38 bommen vallen bij de viersprong Jufferdijk - Oude Deventerweg. Deze inzet is zo onverwacht, dat George door de ruit van de tuindeur tuimelt. No more casualties. No damages.

30 maart Goede vrijdag
In de verte zijn bombardementen te horen, nog niet nader te localiseren. Totdat juffrouw Timan het radiobericht komt brengen, dat Dinxperloo en Mechelen, als de eerste Achterhoekse plaatsen, bevrijd zijn. Grote vreugde, die echter weldra

getemperd wordt door pessimistische bezwaren omtrent de betrouwbaarheid van dit bericht. 's Middags vallen 11 bommen bij Tegelink. George en Von gaan kijken: veel mensen en een volkomen vernielde boerderij. 's Nachts worden de V-1 startbanen door de Duitsers opgeblazen.

31 maart Zaterdag

Wout probeert naar Pasman te fietsen, ondanks geruchten van strenge controle. Bij de Harfsense V-1 startbaan heeft hij een ontmoeting met een 30-tal O.T.-werkers uit nogal veraf gelegen gemeenten. Zij zijn, volgens hun zeggen, gedwongen geworden hun woonplaatsen te verlaten om hier in de buurt versterkingen aan te leggen. Twee hooggeplaatste oudfazanten rijden langs. Het feit, dat Wout tussen de O.T.-werkers staat, maakt dat hij niet opgemerkt wordt. Zodra hij de kans schoon ziet neemt hij de benen en de fiets en rijdt verder. Het electriciteitshuisje in Harfsen is afgebrand. Precies door een bom geraakt. Voor het huis van Pasman merkt hij een grote mensenmenigte op. Tot zijn geluk vraagt hij eerst bij de smid inlichtingen. Deze zendt hem direct terug: oppakkerijen door Todt, Grüne Polizei en Landwacht om versterkingen aan te leggen. Volgens zijn zeggen staan de Canadese Tankcolonnes voor Lochem. Wout dus als de wind terug. Von tracht nu te gaan. De razzia is voorbij, wanneer zij bij Pasman aankomt. Zij merkt vele Duitse auto's op, rijdende in de richting Deventer. Ook 's nachts is het druk op de wegen Harfsen - Deventer en 3 Kieften - Bathmen.

1 april 1e Paasdag

Gedurende de gehele dag heerst een pokerstemming. Poker is de nieuwste aanwinst bij het kaartlievend gedeelte van ons gezelschap. George gaat 's ochtends naar het Toevluchtsbos. Hij meldt, dat de Todt hard bij de 3 Kieften aan het graven is en dat munitiewagens constant heen en weer rijden.
Dieni de Grote komt met nieuwe alarmerende berichten: 2 kanonnen met 25 man zijn langs de Dortherdijk getrokken om in de buurt van Zuidloo te worden opgesteld. Het 3e kanon, verlangend door George en Wout afgewacht, komt niet opdagen. Waarschijnlijk is het reeds in de poeier geschoten.
's Middags komt Gert vertellen dat het verboden is zich op de grote weg te bevinden. Bathmen moet in huis blijven. Mevrouw Gelderman heeft ook berichten: 2 kanonnen staan opgesteld bij de Grote Haar en 2 bij Markvoort. Het kan dus warm weer worden de komende dagen.
Een Engels informatiedouble scheert over het bos en neemt de status quo eens op. De Duitsers schieten er op met hun geweren, maar tevergeefs. Een mitrailleur ratelt vlakbij. Het concert wordt wat later besloten met een serie ontploffende blindgangers. Dit alles kan ons echter niet van het dierbare pokeren afhouden. De oude Klauwenberg komt op bezoek en loopt een kwartiertje met Akeela door de bosjes. Op de drempel van De Speerpunt gekomen goochelt hij plotsklaps een eend van onder zijn jas vandaan en overhandigt hem ons met een vriendelijke grijns.

’s Avonds gaan John en George naar Beuzekamp. Deze heeft weer mooie verhalen. De Duitse kanonnen schieten precies 35 km. En het Kanaal zal verdedigd worden. Zal dit laatste waar zijn? Het ziet er wel naar uit.

2 april 2e Paasdag

Gedurende de gehele nacht wordt er weer druk gereden. ’s Morgens komen Gert en Piet Charlot om hulp halen om een Oostenrijker en twee Zutphense jongens te woord te staan. Akeela gaat mee. Zij blijft van 2 tot 10 uur weg. De Oostenrijker blijft lang hangen. De Zutphenezen komen eigenlijk uit Vierakker. Zij willen van de Duitsers vluchten, die hen geprest hebben om mee te gaan. Een van hen smeert hem om 12 uur met zijn paard. De ander, alleen, om 3 uur, gebruik makend van de diepe slaap, waarin de Oostenrijker gedompeld is. Als deze weer wakker is geworden, wordt hij spraakzaam. Zij trekken alleen ’s nachts verder uit angst voor de R.A.F. Overdag slapen zij. Hij hoopt gevangen genomen te worden, maar durft niet verborgen achter te blijven. De kans op ontdekking is hem dan te groot. Alleen als hij 100% zekerheid heeft, zal hij ertoe overgaan. Zo zit de angst er in. Enige Russen komen langs en willen binnen komen. De Oostenrijker jaagt hen echter weg: hier is niets meer te halen. De Russen zijn de grootste gappers van de Wehrmacht. Wij pokeren de gehele middag. Gert is erbij. Granaten fluiten over de Jufferdiek. Erg voorzichtig gaan wij kijken. Wij zien natuurlijk niets, maar interessant is het toch. Wij maken een vluchtkoffer klaar met eten en pakken het allernodigste voor ons zelf samen. Ook de E.H.B.O.-voorraden worden nagekeken en klaargelegd. Om 10 uur 's avonds gaan wij met zijn allen erop uit. Eerst naar de boerderij. Akeela vertelt daar, dat de Duitsers gedurende de gehele middag al over de grote weg af trekken. Daarom gaan wij naar de grote beuk en klimmen erin om te zien of er wat van te ontdekken valt. Het resultaat is niet groot. Dan besluiten wij over het weiland van Klauwenberg in de richting van de weg te lopen. Alleen George blijft achter en gaat naar Beuzekamp. In gebukte houding lopen wij een stuk van elkander, maar nog voor elkaar zichtbaar, over het kletsnatte weiland voort, want de horizon, aan de kant der bevrijding, gloort het van het licht der schijnwerpers, die hun vangarmen naar de vluchtende Duitsers uitstrekken, en wij willen door hen niet gezien worden. Granaten suizen over ons heen. Duidelijk is op de weg het rumoer te horen van doodvermoeide voeten, krakende wagens en scheldende officieren. Wij naderen tot op een dikke 100 meter. Jammer genoeg is de stoet dan juist voorbij, die gedurende de gehele middag en de ganse avond langs getrokken is. Het is nu 1 uur geworden. In de verte horen wij enige Duitse tanks, waarschijnlijk vanaf de 3 Kieften, de Engelsen tegemoet rijden. Verder niets. De schijnwerpers volharden in hun dreiging. Wij besluiten tot de terugtocht. Achter Klauwenberg gekomen slaat plotseling, niet ver van ons af, een granaat in. ”Liggen!” schreeuwt John en prompt ligt de gehele familie met zijn neus in het gras. Het giechelen van Wout om het dwaze van de situatie (5 mensen, doornat, plat op hun buik op de grond in de doodstille nacht) is het teken om weer verder te gaan. Op de Jufferdiek zien wij George weer. Thuis gekomen, en in de overtuiging eindelijk bevrijd te zijn, vieren wij om 2 uur 's nachts feest met eieren en chocola.

3 april Dinsdag

Het feit, dat het doodstil is in de lucht, versterkt ons in de hoop, dat de Duitsers allen en voorgoed vertrokken zijn. Groot is derhalve de desillusie, wanneer om 10 uur Gert bij ons komt en met een lang gezicht vertelt, dat zijn wagen door de heren ingepikt is. Ook fietsen worden gevorderd. Als een haas verstoppen wij onze fietsen in het Lange Bosch. Verder gaat het gerucht, dat de Duitsers mannen oppakken om de gevorderde wagens te rijden. De jongens verstoppen zich daarom in Wouts gecamoufleerde tent in het Lange Bosch. Diederik Velding is daar al. Even later voegen Gert en Smale zich bij ons. Een koffertje met eten hebben wij meegenomen, zodat wij rustig, zij het iet wat onhandig, kunnen ontbijten. Een stukje verder op in het bos schuilt Dommerholt in een greppel met zijn paard, dat hij niet in de steek wil laten. Als het ons na een tijdje gaat vervelen, besluiten wij, dat het gevaar voorbij is. Gerustgesteld keren wij naar huis terug.

Hier horen wij, dat Gait Beusekamp met twee andere jongens in de richting van Almen is vertrokken, de Canadezen tegemoet. Deze zijn ondertussen al bij Almen over het kanaal. 's Middags lanceren de Duitsers een tegenaanval. Niet dat het veel helpt maar het geeft in ieder geval enige oponthoud.

's Avonds rijst uit Engelse richting een machtige W, gevormd door de stralenbundels der zoeklichten, op tegen de donkere hemel, het eeuwige, nachtelijke dreigement, en de voorbode der komende bevrijding tevens. Wij informeren nog bij Beusekamp naar Gait, maar deze is nog niet teruggekomen.

4 april Woensdag

Heel vroeg staan we op (7 uur!) en organiseren een expeditie naar de harde weg, richting Pasman. Zo nu en dan suizen granaten over ons hoofd. De wegen zijn verlaten. De huizen staan leeg. Voorzichtig bewegen wij ons voorwaarts, gedreven door nieuwsgierigheid en honger naar avontuur. Deze honger is echter niet zo groot, dat zij kan verhinderen, dat wij ons verbergen voor twee Duitsers die zich in de verte op de weg vertonen. Wij zoeken dekking achter het huis van Pasman en met dit fort in de rug als beschutting retireren wij eervol dwars door een bosje dennen, richting Jufferdiek. In het bosje wordt een belangrijke vondst gedaan. Achteloos gebruikte en voor de meest menselijke behoefte benutte papiertjes blijken ons de werking van Pantzerfaust en tanks en hun bestrijding te ontvouwen. Tussen duim en wijsvinger wordt de buit mee naar huis gevoerd. Pladet is getuige van onze planmatige terugtocht en geslaagde patrouille activiteiten aan ons elastisch front.

Nauwelijks hebben wij het ontbijt achter de rug en kiezen, of in paniek komt Beusekamp ons halen zeggende, dat de Duitsers de boerderij opeisen voor 25 manschappen en kanonnen. De koeien moeten dus voor de veiligheid meteen de wei ingevoerd. Met veel gehol, gestruikel en gebrul slagen wij er in Beusekamp te helpen. De koeien worden naar Schonevelds weide gebracht.

Terug in De Speerpunt worden wij voor het zelfde karweitje bij Gert geroepen. Wij brengen de koeien naar de wei in Dordt.

Ondertussen heeft Lotje Akeela bij de Kattendiekes gehaald om Gert tot steun te dienen tegen de Duitse invasie. Het blijken behoorlijke lui te zijn. Zij gaan gemoedelijker met elkaar om, dan wij van Duitse militairen gewoon zijn. Het zijn de laatste troepen, flinke, hoewel erg vermoeide kerels, uitgelezen parachutisten (voor zo ver er nog wat te kiezen valt in het Duitse leger). Zij stellen ons gerust over het gevaar: "Het wordt pas gevaarlijk wanneer de Tommies komen en er een strijd van man tegen man dreigt. Wanneer echter de Tommies komen zijn wij allang weg !" Gevaar uit de lucht is niet te vrezen: sta stil onder de bomen met het gezicht naar de grond gekeerd, dan ben je gelijk een steen of paal of wat ook van uit de lucht. Waarschijnlijk zijn deze geruststellingen alleen om de bevolking rustig te houden. De weck van Gert wordt voor de veiligheid naar het bos gebracht: op verschillende plaatsen, zoals de Feldwebel ons aanraadt. Han en de kinderen verhuizen naar Velding. Gert en Charlot blijven op de boerderij.
George en Wout gaan eenmansgaten graven bij De Speerpunt. Wel is er een schuilkelder, maar voor het geval dat je er niet gauw genoeg in kan komen is het beter dat zij er zijn. Bij dit werk krijgen zij twee keer bezoek. Eerst twee Duitsers, die alleen wat toe blijven kijken en ons uitlachen om onze voorzorgen: "Sie haben ja mehr Angst als Vaterlandsliebe!" Zij graven echter rustig door met de gedachte dat het beter is voor het vaderland te leven dan te sterven. Daarna komt er bezoek van twee Hitlerjongens, op zoek naar een 'Huhn'. Zij gaan door naar Dommerholt en komen even later met hun buit terug, die zij met onze bijl op ons hakblok van het leven beroven.
Mijnheer Kattendieke komt vragen of Lotje en Von niet liever bij hem willen komen. Met graagte wordt het voorstel aangenomen, want constant fluiten de kogels over ons heen.
Wij brengen de tent van Wout uit het Lange Bosch hier naartoe om een deel van onze kleren in te bergen. Dit als voorzorg voor wanneer er iets met het huis gebeurt. Ook wordt de grote schuilkelder geheel klaargemaakt met dekens, eten, po, E.B.H.O. enz.
Wanneer wij 's avonds om een uur of half twee naar bed gaan, slaat knetterend in de buurt van De Speerpunt een granaat uit elkaar. Wij horen de scherven tegen de bomen slaan. John vliegt met topsnelheid de deur uit, de gang door en de schuilkelder in. De anderen volgen. Wout het laatst, die eerst nog in zijn bed afwacht of er meer granaten op zullen volgen. Wanneer er dan een tweede inslaat, iets verder weg, wordt het ook voor hem tijd de warmte van het bed te verlaten. Een tijdje blijven wij bij elkaar in de schuilkelder. (De helft van het gezelschap trilt als een espenblad van emotie en schrik. Toch blijven de hoofden koel. Wanneer het een half uur stil is, zoeken John en Wout hun bedden weer op. Akeela volgt spoedig. Alleen George blijft achter. Hij haalt zelfs zijn dekens en legt zich in de kelder te ruste. Tegen de morgen keert hij terug, verdreven door de vocht en de kou.)

5 april Donderdag
's Morgens om 4 uur slaat er weer een granaat in onze nabijheid in, nu bij Beuze-

kamp. Akeela, die bij het raam naar buiten staat te kijken, valt van schrik languit achterover op haar bed terug. Half bij haar positieven loopt zij naar de buitendeur, George achterna, die al hoog en droog in de schuilkelder zit. De afstand deur/schuilkelder schijnt haar echter niet te overbruggen. Eindelijk met de moed der wanhoop slaagt zij er toch in de veilige haven te bereiken. John volgt weldra. Wout alleen blijft waar hij is, in bed. Als er niets verder gebeurt keert iedereen weer naar zijn legerstede terug.
De dag vangt aan met de ontdekking van George dat de fietsen van Lotje en Akeela verdwenen, gestolen zijn. De trapmachine van Wout hebben de heren dieven blijkbaar niet de moeite waard gevonden.
Direkt gaat Akeela bij de Duitsers langs om te zien of zij daar ook zijn, of anders om hulp van hen te krijgen. Hierbij heeft zij een een gesprek met den feldwebel, een Beier, die een overtuigde nazi blijkt te zijn. Ten overstaande van de manschappen houdt hij een speech over de hoopvolle toekomst van Hitler-Duitsland.
George en John gaan de boerderijen langs met hetzelfde doel. Het resultaat is echter nihil. Wel ontmoeten zij een ongeschoren individu, dat beweert uit Stettin te zijn komen lopen in de hoop Utrecht te bereiken, zijn woonplaats, zij het dan via Lochem, waarheen zijn ouders geëvacueerd zijn. Het vreemde echter is, dat overal waar Duitsers en kanonnen zijn, hij opduikt terwijl korte tijd na zijn vertrek van daar, een Engels artilleriebombardement op die plek volgt. Waarschijnlijk is hij dus een spion. Een jutezak draagt hij op zijn rug, waarin een klein zendtoestel gemakkelijk meegenomen kan worden…
Zij keren dus onverrichter zake terug. Als zij echter in het zicht van De Speerpunt zijn gekomen, ontploft een granaat met zo'n klap, dat beiden hals over kop full speed in een greppel duiken, waarbij John zijn duim verstuikt.
's Middags wordt Akeela alweer gehaald, nu door de dochter van Beunk: Men wil Corrie van de Geere oplichten. Gelukkig blijkt niets van dit gerucht waar te zijn.
Ondertussen krijgen wij bezoek van een eenzame Hannoveraan, wandelend uit verveling en uit heimwee. Hij heeft precies zo een 'Wochenendhäuschen', vertelt hij. Toch wil hij niet binnen komen. "Ich liebe den Wald", veronschuldigt zich en vervolgt zijn tocht.
Als Akeela weer terug is komt er weer bezoek. Keurig gehandschoend dient 'Toni' zich aan. Hij wil wel binnen komen. Hij blijkt vioolbouwer te zijn uit Sudetengau. Van de oorlog heeft hij meer dan genoeg. Steeds is hij anti-nazi geweest. Hij is een 'Heimgekehrter ins Reich', zo spot hij. Ook hij, zoals zovele soldaten heeft zich een sterk fatalisme eigen gemaakt. "Nicht jede Bombe trifft". Het is alles 'Schicksal'. Met dit fatalisme gaat een hardheid van gemoed gepaard, veroorzaakt door de vele jaren oorlog. "Man soll hart sein, sonst kommt man nicht durch". De grootste ellende heeft hji bij Emmerik meegemaakt, waar de Engelsen een Ari-tapete over de stellingen hebben gelegd gedurende 3 dagen en nachten. Hij heeft 4 broers, allen in het leger, maar hij weet sinds een jaar niet waar zij zijn en hoe zij het maken. Zijn vader is bij de Volkssturm. Als hij weg is, vragen wij ons af, of wij wel goed doen met de Duitsers zo in ons huis te ontvangen. Wij vinden van wel.

Wij staan zo geheel anders tegenover hen nu wij allen in hetzelfde gevaar verkeren. Wij kunnen hen niet anders zien dan ellendige hoopjes mens, uitgeput door de oorlog en moreel gebroken door al wat zij hebben meegemaakt.
Het is ondertussen laat geworden, waarom wij ons op pannekoeken vergasten. Terwijl wij nog bezig zijn komt Toni terug, nu met zijn vriend Georg Köler. Zelf blijkt hij Schröder te heten en vliegenier-waarnemer te zijn. De schuilkelder wordt door hen gewogen en te licht bevonden voor granaten. Georg is de enige goede vriend van Toni. Hij is nu al 11 jaar soldaat. Dan verschijnt ook de Beier. Hij loopt eerst zoekend rond het huis, en komt eindelijk bescheiden kloppend, binnen. Volgens Toni en Georg is hij een felle, ein bischen verrückt. Zij willen hem doen geloven, dat zij hier ingekwartierd zijn, maar Akeela gaat niet met het mopje mee. De Beier vertelt dat hij eigenlijk kelner is. Hij laat foto's zien van thuis, goedige burgermensjes. Akeela maakt de opmerking, dat het wel een vreemde situatie is, zo te zitten praten met je vijanden. Toni en Georg springen quasi verontwaardigd op en willen geen minuut meer onder ons dak blijven. Als zij weg zijn vraagt de Beier: Wie zijn eigenlijk uw vijanden?
Akeela antwoordt: Iedereen die geborneerd en beschränkt leven en wereld beziet. Zij is meer internationaal georiënteerd, en zij spreekt de wens uit van een Verenigde Staten van Europa. Hiermee is de Beier het eens. Hij vertelt dat hij kelner in Frankrijk is geweest en verschillende vooraanstaande Franse politici geherbergd heeft. Dan vertrekt ook hij. Buiten wijst hij ons nog, hoe wij onze Luftschutzräume moeten maken, met de opening van de Engelsen af, nauw, voor twee personen, met veel balken en zand. Zoals hij het uitlegt kan er een voltreffer op komen zonder schade.
's Avonds horen wij het bericht dat de Engelsen al in Laren zijn. Het kan gevaarlijk worden vannacht. Wij gaan daarom gekleed naar bed. Inderdaad worden we om 12.00 uur weer de schuilkelder in geknetterd. Wij besluiten morgen vroeg aan de verbetering van de mansgaten te beginnen.

Kring van Dorth: Jufferdijk vanaf nr. 16 richting de Haarbeek

6 april Vrijdag, BEVRIJDINGSDAG

Voor dag en dauw, om 3.30 uur, staan George en Akeela voor het raam, opmerkzaam gemaakt door vreemde geluiden: geschuifel van vele voeten, tastend in de duisternis, onderdrukt gepraat en sissende vermaningen om stilte. Het is de aftocht van de Duitse achterhoede, die begint. Uit de verte richting Klauwenberg, klinken hen enige duidelijke woorden tegemoet: -"Toni"- "Ja"- "Warte"-. Ons tweetal van gisteren zoekt eveneens zijn weg door de donkere nacht. Langzaamaan wordt het lichter.

Akeela, John en Wout gaan naar het laantje. Over de Jufferdijk trekt een eindeloze rij infanterie, sjokkend en in ganzenmars voort.

Plotseling: "Halt", en met het geweer in de aanslag komt een Feldwebel op ons toe. Akeela gaat naar hem toe met een vriendelijk geruststellend: "Guten Morgen!" Er komt een glimlach op het gelaat van den Feldwebel."Was machen Sie hier?"vraagt hij heel wat vriendelijker. Akeela wijst op De Speerpunt: "Dort wohnen wir". Dan is alles goed en de Feldwebel voegt zich weer in de lange, lange rij voortsjokkende soldaten.

George graaft onderwijl aan het nieuwe éénmansgat, bang dat er toch nog een Ari-tapete gelegd zou kunnen worden. Akeela gaat eens kijken op de boerderij. Charlot ontvangt haar met het bericht, dat hij een gevangene heeft. Een 17-jarige mof is doodvermoeid aan komen zetten en heeft gevraagd of hij daar mocht slapen. Meteen viel hij in een hoek, trok een deken over zich heen en sliep. Charlot gaat dan naar Harfsen om den mof aan te geven. Akeela loopt met Gert voor het huis. Daar zien ze een patrouille de boerderij binnengaan. Gert is doodsbenauwd. Zij kunnen wel de de heleboel in brand steken als zij die mof vinden. Akeela stuurt hem echter door, hij moet doen of hij een voorbijganger is.

Zelf gaat zij naar binnen en vraagt naar den boer. De patrouille heeft den achterblijver gewekt en allen zitten zij nu roggebrood met stroop te eten.

Zij vragen onzen mof waarom hij niet meer mee gaat. Hij is te vermoeid, antwoord hij. Maar vannacht kon je ook lopen! – "Ich tu nicht mehr mit!" Dan vertrekt de patrouille weer. Akeela stuurt de adspirant gevangene direct door naar de hooizolder, voor de veiligheid. Moeizaam klimt hij de ladder op. Hij heeft gewrichtsreuma en kan nauwlijks meer lopen. In het hooi slaapt hij meteen in en blijft tot 4 uur onzichtbaar.

Charlot komt terug uit Harfsen. Op aansporen van Akeela haalt hij George en Wout op van het gaten graven. Die zijn toch niet meer nodig. Altijd nog trekken troepen de Dorther- en Jufferdiek af. Zij bieden een povere aanblik. De vermoeidheid spreekt uit hun hele lichaam. Vuil en modder beplakt hen van top tot teen. Tunnes komt aanhollen naast zijn veulen, dat door een Duitser wordt meegevoerd. Hij is de wanhoop nabij. Akeela gaat voor hem naar een officier. "Ach wat", zegt deze. "Denken Sie, dass wir ihre Pferde mitnehmen wollen? Wir brauchen dieses pferd nur bis an den Weg". "Wir haben ja Pferde genug!" Akeela neemt dit antwoord voor wat het is. Wanneer het veulen echter bij den voerman wordt gebracht, keurt hij het direct af en stuurt het terug : "Das ist ja ein Vollen!"

Twee Keulenaars, half Hollands sprekend, vragen bij de boerderij om melk. Wij komen met hen in gesprek. De oorlog zal, volgens hen, nog lang duren. De Engelsen rekken het; zij hebben er waarschijnlijk nog niet genoeg aan verdiend, anders hadden zij de Duitsers allang vernietigd.
Op de Viersprong staat een Weener het verkeer te dirigeren. De laatste man van een groep infanterie gaat gebukt onder een enorme zware mitrailleur. Hij kan zich nauwlijks omdraaien. Hij zwenkt naar de Weener af en van onder zijn vracht mompelt hij hem toe: ”Soll ich mal ein bischen schieszen?” Het is de enige humoristische noot die wij horen.
Sommige moffen dreigen Bieleman met hun geweer. Hij moet een paard leveren. Bieleman reageert er niet op; hij heeft immers niets te leveren. Als dit tot de heren doordringt, sjokken ze weer verder.
Lotje en Von zijn onderwijl ook komen kijken. Nog trekken er enige manschappen langs, totdat zij allen voorbij zijn van dit povere overschot van het eenmaal zo triumphantelijk heir. Eindelijk is ook de laatste Duitser de hoek om. WIJ ZIJN VRIJ !!
Groot is de indruk van dit moment niet, althans tonen wij geen uitbundige vreugde. Beseffen wij het nog niet? Of hebben wij het einde te lang zien aankomen? Drukt het doorgestane verleden te zwaar op ons in onze herinnering?
Hanna komt terug van Velding en begint met het uitmesten van de boerderij. Op een groot vuur worden alle luizebossen verbrand.
George en Wout werken door aan de twee mansgaten. Weer liggen de ingangen verkeerd, want nu valt het gevaar van de Duitse kant te duchten. Luiken met zware wallen zand worden tot bescherming van de ingang opgesteld. Lotje en Von komen met hun kleren en dekens van Dorth terug. George wil hen terugsturen: op hen is met de schuilgaten niet gerekend. Zij laten toch hun boeltje hier en gaan met Akeela naar de Kattendiekes. Zwaar wordt er nog geschoten. De kogels fluiten door de lucht. Allen zoeken achter een zijmuur beschutting. Dan, plotseling, motorgeronk vanaf de weg. Iemand wil geestig zijn met: Dat zijn de Tommies! Niemand gelooft het. Pantserwagens verschijnen op de weg. Dan rent het gezelschap naar voren. En werkelijk, het zijn de Tommies! De Tommies! Iedereen valt iedereen om de hals. Mijnheer Kattendieke roept nog dekking te zoeken, zij zouden kunnen schieten. Niemand gaat hierop in.
Akeela, Lotje en Von rennen naar huis en brengen het grote nieuws. Het wordt echt nogal lauw ontvangen.”Och kom!”- ”Werkelijk?”- Zullen wij eens gaan kijken?”-
Om 3.30 uur gaan wij op pad. Voor de tweede maal doorlopen wij het weiland van Klauwenberg, eerst voor de aftocht der Duitsers, nu voor de intocht der Tommies. Op de weg wachten de Gelderlieden ons op, behangen met oranje. Daar rollen de pantserwagens ons voorbij. En staande op de banken, het hoofd in de wind, snor onder de neus, de Canadezen, schijnbaar zo weggelopen uit Oxford, glimlachen ieder groetend, maar onafgebroken on the alert, steeds op alles voorbereid in het besef, dat het front 500 m. verder op hen wacht. Iedere wagen juichen wij toe.
Na een tijdje lopen wij door naar de Drie Kieften, waar wij door de kijker een

grote bedrijvigheid zien. Akeela vind het nodig eindeloos met Pakkert-Dommerholt te blijven praten. Wij popelen om door te gaan. Eindelijk is het gesprek afgelopen en marcheren wij verder. Bij de 3 Kieften rijden de pantserwagens af en aan, naar en van het front.
Hoewel mevrouw Kattendieke juist op het punt staat weg te gaan, maakt zij zich, zodra zij Akeela ziet, van haar meester. Wij lopen wat om de wagens heen. Iedere wagen is voorzien van een radio. In een van hen kan door twee man geslapen worden. Wij wisselen enige woorden met de drivers, hoewel nog niet veel. Een overspannen juffrouw stort in wijdlopend, abominabel Engels haar dankbaarheid voor een Canadees uit, die glimlachend half, half verveeld haar aanhoort. De Canadezen zijn allen grote, flinke kerels, eindeloos rokend en op chewing gum kauwend. Een snor prijkt onder zowat ieders neus. Hier en daar loopt er een neger-type tussen. Een van hen, een jongen van een jaar of 17 blijkt een Hollander te zijn, waarschijnlijk uit het zuiden meegenomen.
Dan gaan wij terug. Bij Dommerholt horen wij dat de Canadezen voor de volgende morgen om 9 uur hulp hebben gevraagd. Natuurlijk zullen wij van de partij zijn. Thuis gekomen wordt een generale repetitie gehouden met de schuilkelders (voortaan niet meer Luftschutzräume, maar shellholes geheten).
Met moeite kunnen we er toch 3 bij 3 in. Een ontploffende granaat ergens in de verte verschaft ons het genoegen te weten dat wij toch niet voor niets aan onze gaten hebben doorgewerkt.
’s Avond genieten wij, ter ere van de grote dag, echte thee met vooroorlogse Verkade biscuits. Het is het eerste voedsel, dat wij in bevrijd gebied nuttigen. Eindelijk!!
Gert Beusekamp is niet terug gekomen van zijn tocht. Met een van zijn vrienden is hij door een granaat getroffen, toen zij zich bij de Canadezen hadden gevoegd. Juist op de dag der bevrijding.
(Wout Blok)

Na de bevrijding

7 april Zaterdag
De situatie is dus nu zoo: We zijn bevrijd, maar nu ’front’ van de Canadezen, dus zeker nog geen rust of veiligheid. De Duitsers zitten bij de Schipbeek, proberen zolang mogelijk de Canadezen op te houden om hun eigen aftocht te dekken. Vlak om ons heen fluiten en knetteren de granaten. Maar aan de fluiten zijn we al helemaal gewend - ze gaan veilig ver over ons heen.
De artillerie staat nu dichtbij en wanneer er afgeschoten wordt trilt en schokt alles mee. ’s Avonds oorverdovend. Er doet een bericht de ronde, komende van Dommerholt-Pakkert, dat de Canadezen om 9 uur hulp hebben gevraagd.
Johnny, Wout en George na een vliegensvlug ontbijt op pad. Op de Jufferdijk stuiten ze op 2 Canadezen met de 17 jarige krijgsgevangene van ’t Klein Nijhof. Zij zijn erg boos: er is ergens uit ’n boerderij verderop geschoten en er zou ’n Canadees gewond zijn. Of er nog meer Duitsers zitten? vragen ze. Met de Speerpunters

trekken ze nu naar Velding - hier waren ook nog 2 D. achtergebleven. Blijkt dat deze gevlogen zijn op 't laatste moment. Nu over de kletsnatte weilanden naar Dommerholt. Hier was niets te doen, dus door naar de '3 Kieften' waar allerlei te zien is. John en Wout praten met de vele lui hier. Er is een tolk nodig bij 't onderhandelen met een boer over kamers, tafels enz. Er moeten bomen geveld die in het schootsveld staan en nu komen ze helpen zagen en het terrein opmeten voor 't plaatsen van de kanonnen. Tot beloning 'n doosje cig. van 50!

De drie vrouwen-speerpunters gaan helpen schoonmaken op 'Dorth', waar na de overhaaste vlucht van de Duitschers een onbeschrijfelijke vieze smeerboel is achtergelaten. De heele buurt helpt mee, aangevoerd door mevrouw van Kattendieke, met een bezem gewapend. Tegen het eind van de middag komen 2 charmante Canadeezen vragen of het grote huis vrij is - ze komen dus!

's Avonds Johnny en ik naar Beusekamp voor een soort condoleancebezoek. Het is wel heel tragisch dit diepe verdriet, in de algemene vreugde. Vrouw Beusekamp is heel bedroefd en je voelt je er onhandig naast staan. Later komt er een donkere Canadees binnen, die met 5 man aan de Haarbeek blijkt te zitten, voor de watervoorziening. We vertellen hem van Gait Beusekamp om onze stemming te verklaren. Hij is erg bescheiden, vertelt alleen het prettig te vinden weer ergens bij menschen te zijn. Hij wijst ons een aardig boekje over Holland, een soort gebruiksaanwijzing. Ze krijgen dit voor ieder land waar ze doorkomen. Hij vertelt van z'n aardige girl-friend in Nijmegen – ze kon geen woord Engels en hij geen Hollandsch, maar 't was toch zóóóó gezellig!

Ze liggen nu voor de watervoorziening bij de Haarbeek, ze mogen nergens pomp- of leiding water gebruiken, maar desinfecteren water uit beekjes, waar ze langskomen en dit wordt dan in de waterwagens gepompt.

8 april Zondag

Bij het ontbijt komt Jan Beusekamp: Er zijn Canadezen op de boerderij gekomen "we kunnen d'r geen woord ven begriepen. Kan er iemand komen helpen? Ze schijnen op de deel te willen slapen". Wout gaat mee om te tolken, komt per jeep terug, "have a lift!" Hierna komt Smale met Wimpie met een pak krantpapier onder z'n arm – het lijkt een ingepakte helm -, maar het is een zalig spierwit Canadeesch brood! Hoera!

We horen ongelooflijke verhalen van keukenwagens, die bij Klauwenberg opgesteld staan. Er is volop thee en koffie en allerlei zaligs. We rennen erheen om alles te gaan zien: Gartje schenkt echte thee met suiker en een dikke witte boterham erbij met boter!! We kijken maar rond, lachen en verbazen ons over de loyaliteit. Gartje roept ons: Er is weer iets lekkers te eten; een soort stew met erwten en vleesch en veel vet. Verrukkelijk!

Op de deel praatten we later met de kok, die P.V. geweest is. Er worden hele schapen verwerkt!

Er is een prachtige radiowagen, die volle aandacht van Johnny en George heeft. Wout loopt met allerlei menschen te praten, de meisjes krijgen sweeties en kauw-

gum en worden gezellig verwend.
Berend-Jan Beilink komt bij Klauwenberg om de burendiensten te bespreken voor de begrafenis van Gait Beusekamp, die ergens bij Almen een noodbegrafenis kreeg en nu vanmiddag naar het kerkhof in Almen gebracht zal worden. Johnny en ik besluiten erheen te zullen gaan.
Op het Klein Nijhof is plotseling veel beweging waar te nemen. We trekken met z'n allen erheen: om het huis stroomt het vol met pantserwagens en andere voertuigen. We vinden er eerst een Hollandsche interpreter - er wordt van allerlei afgepraat. Een luitenant vraagt of we soms een tafeltje te leen hebben, en een braadpan! Ik kreeg tot dank uit een gezellig koffertje 'n arm vol heerlijkheden: Cigaretten, 'klik', oxo-blokjes.
Johnny en ik verdwijnen hierna om ons klaar te maken onze burenplicht t.o.v. van de Beuzekamps te gaan vervullen. We voegen ons bij de buren en rijden naar Almen. De begrafenis is een stille, aangrijpende plechtigheid. Op boerenwijs worden de kisten van Gait en zijn neef, die meeverongelukt is, nog geopend voor een laatste groet. Gait ligt er heel rustig en vredig, de ander is erg verminkt. Beuzekamp is ontroostbaar, strijkt Gait steeds over z'n haar en gezicht. Zij zijn vlak onder een bloeiende rododendronstruik begraven.
Toen we terugkwamen hoorden we dat intussen trucks aankwamen rijden, die bij de kruising Jufferdiek- oude Zandweg alsmaar infanterie uitlaadden, die richting Bathmen verdwenen.
Om ongeveer 5 uur waren Johnny en ik terug. Bij de 'waterman', die z'n kampement op de uiterste hoek van ons terrein aan de Haarbeek heeft opgeslagen, zien we tot onze onuitsprekelijke verbazing plotseling onze verloren fietsen staan. De watermenschen hebben ze ergens in een greppel gevonden met blaren erover. Ze zijn dus door de Duitsers gestolen om particulier mee te vluchten, waartoe ze geen gelegenheid meer gevonden zullen hebben. We praten erover, leggen het geval uit - krijgen onze fietsen, HOERA!! - weer mee!
Ondertusschen daveren alsmaar gepantserde wagens vol manschappen langs ons heen, één reikt me lachend een heerlijk stuk chocola!
Dan zien we ter hoogte van 't Laantje grote trucks - of is het de Huttendiek? Nee het is toch 't Laantje - het stróómt er nu binnen!
Ik kom er nauwelijks door. Het blijken de troepen te zijn, die Zutphen hebben bevrijd en nu moe en vuil zich komen ingraven in ons terrein. Het lijkt hier nu als overstroomd - er wordt overal gegraven, er lopen lachende Canadezen onder groote balen stro voorbij. Verderop worden boomen geveld, alles met veel handigheid en gelach - het is een soort imitatie mierenhoop-bedrijf. Bij De Speerpunt zie ik een klein legertje verdwijnen, gebukt onder de luiken, het lijken net schildpadden die wegschuifelen. Er worden gaten gegraven, manslang, 50 cm breed, zo diep dat je er tot je schouder in staat - stro onderin erop de gevelde boomen (in 3 stukken gehakt), dan weer stro en een hoop zand er bovenop. Het gaat alles met een ongelooflijke vaardigheid. Ik voel me plots verdwaald in m'n eigen thuis, als machteloos en opgenomen in een hevig gebeuren, waaraan ik geen deel heb.

Heel gauw branden er overal kleine vuurtjes, vlakbij wordt een veldkeuken klaargemaakt. Er blijken later 6 zulke veldkeukens te zijn.
Ik praat met een stille gravende figuur, zeg wat hulpeloos dat het nogal 'n raar gevoel is dezen honderden gravende en hakkende mannen in je bosch. Hij antwoord alleen dat ik m'n huis nog heb mét ruiten, dat in Zutphen veel mensen alles verloren hebben, - en haalt dan ineens uit z'n ransel een blikje sardientjes als een soort troost bedoeld.
't Is alles zo argeloos, een haast kinderlijk kampeergedoe lijkt het. We vonden later ongeveer 250 gaten, overal verspreid. De rest van de manschappen sliep zoomaar op een regencape in een jas en een deken gerold. Onder de trucks van de veldkeukens sliepen er ook verschillenden en tegen De Speerpunt aan, onder ons raam lag er één, die tegen de nacht tegen het schot klopte, omdat hij slapen wou en wij opgewonden, gedempt allerlei verhalen hielden.
Tijdens het graven liep er een verzorger rond met een groot blik: "Boys, biscuits!" en overal links en rechts vangen ze de pakjes op. Voor Bonselaar (hond Bonzo) brak een gouden tijdperk aan - overal lag wel iets eetbaars - en wat voor eetbaars! Het wordt kil, de avond valt, de keuken verschaft nog thee, overal staan groepjes te praten en te roken. We voegen ons erbij - ik mag uit een soeplepel een grote slok meedrinken van de avondslam - zalig!
Ze wijzen ons vol trots allerlei klein geld van de landen, waar ze doortrokken, geven ons ervan in ruil voor wat Hollandsch geld. Dan wordt het nacht, we gaan naar binnen, voelen ons als droomend na deze volle, vreemde dag. Nu we de luiken als beschutting in het bosch zagen verdwijnen, hoeven we niet aan verduisteren te denken. Maar we voelen ons veilig, steken een paar kaarsen aan. Al gauw wordt er geklopt: er zijn brieven van thuis - mogen we even bij het licht komen lezen? De kok komt ook nog met z'n maat, ze brengen biscuits mee, wij verschaffen koppen melk en zoo zitten we met z'n allen in de eethoek als oude vrienden bij elkaar.

9 april Maandag

De volgende morgen worden we alweer vroeg wakker (6 uur), door het geraas van de benzinevergassers: het ontbijt wordt klaargemaakt. Om 7 uur komen ze uit de gaten te voorschijn, wel wat rekkerig en rommelig, maar na een warm ontbijt, dat in de bekende vierkante blikjes wordt meegenomen, is ieder weer fit. De pomp kreunt voortdurend, er wordt druk gewasschen en het bosch lééft!
Van de kant van de Schipbeek komen nog steeds schoten, het is er nog verre van 'schoon'. In de middag tegen 4 uur plots algemene oppak! De brug in Bathmen is vrij, ze moeten verder. Het spijt ons nu onze vrienden alweer kwijt te raken, maar je hebt geen tijd erover na te denken, steeds weer iets anders. Na haastige inpakkerij trekken ze richting Jufferdiek en zijn snel verdwenen.
Na hun vertrek vinden we overal pakjes biscuits en de meest uiteen lopende heerlijkheden: blikken vleesch, vruchten, meat- en kidney pudding enz, enz… Eindeloos veel vuile sokken, ondergoed en nog veel meer. "All they left is yours" zegt de waterman, die komt kijken. We houden een speurtocht door het terrein, met een

rijken oogst. Na een 'groote wasch' is er algemene verdeling en ieder is zeer tevreden. Bij Klauwenberg is nog een hele bezetting gebleven, ze komen op avondvisite en we zingen samen allerlei liedjes. In een kampement bij Beilink ligt 'Bill' die met z'n motor of vrachtwagen komt binnenrijden en gezellige pakjes brengt. De jongens mogen z'n motor proberen - een moeizaame bezigheid. Ondertussen knetteren nog maar altijd de zware granaten, je bent er af en toe dood-melancholiek van. Maar ook dit gaat voorbij, na enige dagen breekt ook het 'Platoon' op en nu komt de gevaarlijke tijd van het spelen met de munitie! Overal kogels, lonten, kruit. Ik sta werkelijk erge angsten uit in al het geëxperimenteer, zie op een avond nadat ik bij de Van Kattendiekes was, richting Speer een vuurgloed, blijkt een soort vuurwerk te zijn van kruit, Johnny verbrandde zijn gezicht haast, wenkbrauwen eraf, haar aan voorkant weg. Hij is er erg van geschrokken. Ik: je zult het nu toch zeker wel laten? Waarop hij: Ik weet nu hoe ik het doen moet! Brandzalf van Wout doet wonderen en hierna is het uit met de grapjes.
We beginnen aan 'naar huis gaan' te denken. John gaat eind april naar Groningen, Wout en Hans beginnen naar Leiden. Lotje, Von en George gaan dan weer naar school!! In Zutphen deze keer. Lotje blijft tot 12 augustus op het gym bij Von, gaat over naar de 4-de! Hoera! George is op de H.B.S., maar kan geen boeken krijgen, die zijn óf verloren gegaan óf te goed opgeborgen. Hij houdt 't 3 weken vol en gaat dan per lift naar het westen om zich weer op het Rijnlands te vervoegen. Lotjes fiets bezwijkt en ze gaat in huis bij de familie van tante Zwaan (Bosch) in Zutphen. In ruil komt kleine Gerrit Bosch op De Speerpunt, die erg achterop raakte door alle ellende van de oorlogsdagen. Hij blijft 3 maanden, komt goed bij, gaat in Harfsen op school.
En zo glijdt ieder weer in z'n gewone bezige gang. Het bosch wordt zo goed mogelijk opgeruimd, stroo verbrand, hout opgeruimd en stuk gezaagd. De kuilen maakten we eerst samen dicht, brachten het tot 65! Maar toen verdween het mannelijk deel en bleef de rest liggen, tot de Beusekamps de rest deden.
Er komt post: Ik kan in september aan het werk in Den Haag op 't Nederlands pedagogisch bureau, ga eerst praten en we vertrekken 15 augustus. Deze laatste maanden waren een verkwikking na alle doorstane angst, waarbij de gezellige avonden bij de Van Kattendiekes veel bijdroegen.
En nu weer aan het werk - ieder op z'n eigen plaats - om zo spoedig mogelijk weer gewoon leven te leiden.
(Lot Haspels)

Nawoord
Tegenwoordig is het stuk grond aan de Jufferdijk in mijn (JvW) bezit. De houten 'Speerpunt' is in 1973 vervangen door een stenen vakantiewoning, nu Jufferdijk 16 in Kring van Dorth.

JOODSE TIENER IN OORLOGSTIJD

Homme Krol

Almenaar Frits Gies (1930) heeft een mentale soepelheid die imponeert. Hij laat niet af om zijn levensverhaal breed te brengen, op scholen, bij instellingen, tijdens oorlogsherdenkingen. Hij schreef een familiekroniek met herinneringen aan drie generaties van zijn joodse familie. Homme Krol maakte een samenvatting van Gies' levensverhaal.

Frits is een joods jongetje van tien als de Duitsers mei 1940 met veel geweld Zutphen binnenvallen. Ze gooien zijn leven en dat van zijn familie overhoop - en dat is lichtvoetig uitgedrukt. Vanaf dat moment staat de kleine Frits op haren en snaren om de macabere oorlogsdans te ontspringen. Hoe dat lukt en de bizarre gevolgen ervan beschrijft hij in zijn fascinerende levensverhaal waarover hij lange tijd het stilzwijgen bewaarde, maar dat hij op hoge leeftijd niet meer voor zich kan en wil houden.
Eenmaal losgebarsten ontrolt hij een familiegeschiedenis over drie generaties waarin ook zijn vader en grootvader een bijzonder aandeel hebben.

De grote F.C.

Al ver voor de oorlog geniet de familie Gies in Zutphen en omgeving een roemruchte reputatie, vooral belichaamd in Frits' grootvader Frederik Carel, in eigen kring aangeduid als 'de grote F.C'. Hij wordt door kleinzoon Frits beeldend beschreven. Zijn grootvader is 26 jaar als hij in de lente van 1901 vanuit de Atjehoorlog in Zutphen neerstrijkt. Afgekeurd als KNIL-militair, ten gevolge van een schotwond, trouwt hij dat voorjaar zijn 18-jarige bruid Rebekka Klein. Ze krijgen vier zonen en twee dochters. Frederik Carel laat zich kennen als een sociaaldemocraat van het eerste uur. Hij wordt gekozen als gemeenteraadslid voor de SDAP en later als Statenlid. In de openbare ruimte roert hij zich opvallend. Zo spreekt hij 'zijn mensen' in de stad vaak toe vanaf een zeepkist. Als spreekbuis van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) drijft hij een bureau voor rechtshulp in Zutphen. Arbeiders in de knel krijgen de raad 'gao maor naor Gies'. Zijn hulp strekt in veel gevallen verder dan lippendienst. In 1909 leidt de Grote F.C. in Zutphen een arbeidersstaking met als inzet één cent loonsverhoging per uur. De toenmalige rechtbankpresident jhr. mr. D.O. Engelen veroordeelt hem tot twaalf dagen cel, omdat hij geen gehoor had gegeven aan een bevel van de politie. Duidelijk klassenjustitie, reageert Gies in zijn laatste woord. "Zwijg en eruit!" luidt het commentaar van de rechter, waarop grootvader als de 'trots van de arbeidersklasse' het gevang ingaat. Uit schaamte over zijn onterechte vonnis, zoals Frits schrijft, heeft rechter Engelen nog jarenlang zijn sigaren gekocht in het tabakswinkeltje van Frits' grootouders aan de Sprongstraat.
Door zijn contacten met leden van de Duitse vakbeweging en de SPD is groot-

Frederik Carel Gies ('grote F.C.') in KNIL-uniform

vader Gies al ver voor de oorlog op de hoogte van de aspiraties van Adolf Hitler en diens volgelingen. Indachtig de vernomen ellende over concentratiekampen boort hij zijn Duitse connecties aan om een ontsnappingslijn voor bedreigde joden op te zetten. Ook Frits' ouders zijn bij dat werk ingeschakeld. Zijn vader, in de wandeling de kleine F.C. genoemd, neemt het vakbondswerk van opa over. Ook reist hij vanaf begin 1936 naar Duitsland om mensen via Frankrijk of Nederland in veiligheid te brengen, in veel gevallen bij de familie Gies thuis. Frits en zijn zusje Ans zijn als kinderen al vroeg bij die riskante missies betrokken. Hun angsten over een behouden terugkeer van hun ouders kan Frits zich nog goed herinneren. Er loopt ook een vluchtroute via Frankrijk, waar vader Gies aan de Rue d'Hausmann een kantoor had geopend onder de naam Banque Generale du Crédit Financier & Hypothèque. Frits: "Mijn moeders rol was dat zij in Parijs bleef als mijn vader regelmatig haar paspoort, hoed en bril nodig had voor joodse vrouwen die per trein met hem naar Frankrijk reisden."

Oorlog en verzet

Op 1 mei 1940 vieren de Zutphense socialisten met vlaggen en vaandels de Dag van de Arbeid, met grootvader vooraan in de lange stoet. Tien dagen later om vijf uur 's morgens stormt Frits' moeder de slaapkamer binnen met de woorden: "Fritsje opstaan, het is oorlog." Aan het eind van de Albert Cuypstraat, waar het gezin dan woont, verschijnt een lange rij stalen monsters met knarsende rupswielen. "Uit de geschutskoepels met Duitse kruisen keken de bemanningen ons achterdochtig en fanatiek vanonder hun zwarte baretten aan." In het weiland aan de overzij van de straat braken hun kanonnen vernietigend vuur uit op de Nederlandse stellingen aan de overkant van de IJssel.

Nog geen jaar later loopt half Zutphen uit bij de uitvaart van de grote F.C. Met omfloerste vaandels trekt de rouwstoet door de stad, gadegeslagen door duizenden mensen, als een stil protest bij diens laatste mars. Zelfs de Duitse soldaten aan de kant brengen de geliefde vakbondsman een militaire groet aan de pet.

Zomer 1938: Frits Gies met zijn zusje Anneke, zijn vader en diens vriend Herbert Drilsma

Gaandeweg de eerste bezettingsjaren wordt het leven moeilijker. Frits' vader, de kleine FC dus, krijgt het aanbod van de NSB'er Woudenberg, met wie hij voor de oorlog in het NVV had samengewerkt, om een vooraanstaande rol te spelen in het Nederlandsche Arbeids Front. Hij weigert uitgesproken verontwaardigd, moet zich voortaan gedekt houden, maar volhardt in zijn verzet tegen de nazi's. Het lukt hem om zijn joodse moeder Rebekka met valse papieren half arisch te laten verklaren. Uit die papieren moest blijken dat Rebekka niet door haar joodse vader, maar door de arische boer Voortman uit Eefde was verwekt.
Frits' vader met zijn ervaring in de zorg voor valse papieren en onderduikadressen speelt al gauw een voorname rol in het landelijk verzet. Hoe jong ook, Frits staat hem bij tal van operaties terzijde. Met wonderbaarlijk veel geluk en de nodige flair weten ze meerdere malen aan arrestatie te ontsnappen. In zekere zin maakt het verzet misbruik van de kleine Frits. De tiener fungeert als verkenner en later als koerier, nadat een tandarts een holle kunstkies in zijn gebit heeft aangebracht. Verzetsman Hans Berlage, met wie zijn vader nauw samenwerkt, peutert er op gezette tijden telkens iets uit. Pas jaren na de oorlog ontdekt Frits dat er microfilms in de kies verstopt zaten, bestemd voor Engeland. "In oorlogstijd werd steeds uitdrukkelijk op mijn hart gedrukt met niemand, ook niet met mijn moeder of zusje, ooit te spreken waar ik naar toe ging of waar ik was geweest."

De familie Gies verbergt diverse onderduikers in de woning aan de Albert Cuypstraat. Frits herinnert zich: ”Als mijn zus en ik buiten speelden, Duits of ander ongeregeld volk zagen aankomen, staken wij bij wijze van groet drie vingers omhoog. Mijn moeder wist dan dat onze drie onderduikers moesten duiken in hun schuilplaats.” Met name voor landwachters, soms nog fanatieker dan hun Duitse broodheren, was het oppassen geblazen. Niettemin wijdt Frits mooie woorden aan landwachter Gerrit Mennink uit Eefde. ”Hij was de man die mij bij zijn ouders in Brummen liet onderduiken na een (achteraf loos) alarm dat de Duitse politie bij ons een inval zou doen. En het was dezelfde man die later de broers van mijn vader met wapens en levensmiddelen in hun tassen, bij een controle liet doorfietsen. Terwijl zijn collega, de beruchte landwachter Boeyink uit Eefde, hen wilde aanhouden had hij geroepen: ”Dat zijn de jongens van Gies, laat ze maar doorrijden.”
In het voorjaar van ’42 heeft Frits’ vader een gesprek met Otto Frank, de vader van Anne, over het overmaken van gelden, ter voorbereiding van een vlucht naar het buitenland. Gies heeft in die jaren een bankkantoor aan de Amsterdamse Grevelingenstraat. Frits wordt samen met Anne Frank en haar zus Margot (als kleine potjes met grote oren) de woonkamer uitgestuurd. Verlegen, op het uiterste puntje van haar bed gezeten, bekent Frits aan Anne, dat hij al een paar maal is blijven zitten. Voor het overige herinnert hij zich achteraf niets van hun gesprek.

Gevaarlijke situaties
Gedurende de bezetting vallen er meer en meer gaten in de joodse gemeenschap van Zutphen. Ook tante Eva en oom Markus, bij wie Frits vaak hun befaamde ’kibbezoeb’ at, zijn op een dag verdwenen. ”Mijn moeder probeerde hen nog te bewegen onder te duiken, maar ze weigerden omdat ze dachten dat ze voor de nazi’s te oud waren.” Het gezin Gies, aangemerkt als gemengd gehuwd, wordt voorlopig nog vrijgesteld van transport. Ze hoeven ook geen ster te dragen. Wel vragen nazi’s en hun vrienden regelmatig aan Frits met zijn niet-arische uiterlijk, of hij een jood is. ”Mijn antwoord was dan steevast, na fanatiek de Hitlergroet te hebben gebracht: ”Nee, mijn vader is van Duitse afkomst en mijn moeder is van Italiaanse afkomst. Als er naar mijn geloof werd gevraagd gaf ik op Nederduits Hervormd te zijn en ik had voor de zekerheid het Onze Vader uit het hoofd geleerd. Bij het spelen op straat met buurtvriendjes, van wie sommigen in het uniform van de jeugdstorm liepen en waar jongens uit Duitsland in uniform van de Hitler Jugend te gast waren, speelde ik mijn rol alsof ik een der hunnen was. Radeloos werd ik als ik hoorde dat de laatste overgebleven joodse mensen belachelijk werden gemaakt.” Als noodgreep beschikt Frits op zeker moment over een uniform van de Hitler Jugend of iets wat erop lijkt. Het redt hem, mede dankzij bijpassend Duits jargon, een paar keer uit gevaarlijke situaties.
In ’43 komt de verzetsgroep van zijn vader in het nauw. Ene dr. Levy, een joodse arts in Ziekenzorg Utrecht, wordt gearresteerd en slaat door. De groep krijgt er lucht van, ontspringt vooralsnog de dans, maar blijft zich intensief bezighouden

met vervalsen van papieren van onderduikers. Het werkterrein van Frits' vader verplaatst zich naar Amsterdam en Haarlem. Frits zelf fungeert onder meer als koerier van geld dat achter de voering van zijn winterjas is verstopt. De SD blijft fanatiek jacht maken op zijn vader, maar deze weet telkens weer te ontsnappen. Wel wordt zijn vriend Herbert Drilsma, als eerste van zijn Haarlemse verzetsgroep, eind januari gearresteerd en twee dagen later in de duinen bij Bloemendaal door een Duits vuurpeloton gefusilleerd.

December 1944: Frits Gies (14) met zus en broertje temidden van ingekwartierde Duitse soldaten

Oorlogskind

Frits Gies verhaalt niet zonder humor over zijn handel en wandel als oorlogskind. Als hij niet voor of met zijn vader op pad is probeert hij in gezelschap van een vriendje de Duitsers op velerlei manieren een hak te zetten, bijvoorbeeld door hun auto's onklaar te maken of onderdelen uit neergestorte vliegtuigen te slopen. Als voedselgebrek zich aandient stroopt hij samen met zijn moeder Zutphen en het omringende platteland af. Hij herinnert zich: "Bij boeren waar je niets van verwachtte kreeg je vaak hulp, terwijl anderen je tot op het bot probeerden uit te kleden." Hij beschrijft een aantal gevallen, positief en negatief, met naam en toenaam. Op 28 september 1944 maakt hij in Zutphen de rampzalige ontploffing van een munitietrein mee, als gevolg van een Engelse luchtaanval. Frija, het 17-jarige vriendinnetje van zijn oudere zus Ans, blijft bij de familie Gies in de kelder slapen. Frits wordt die nacht door de 'godin der liefde aangeraakt'. "Terwijl mijn moeder, kleine broertje Hans en Ans, ondanks het geknal, in diepe rust verkeren doen Frija en ik geen oog dicht. Onze tastende handen houden elkaar wakker en ik wens dat die trein nog een poosje door blijft knallen."

Op 14 oktober '44 beleeft de familie een zwaar bombardement op het centrum van Zutphen. "Weer is er grote schade en vallen er ruim 90 doden, waaronder de NSB-ouders van Cor, een schoolvriendje, die toch de moed had om met joodse kinderen om te blijven gaan. "Op bezoek bij hun oma duiken Frits en Ans de kelder in. Als ze weer opduiken is oma's huis veranderd in een doorzonwoning, alle kasten en de schuifdeuren tussen de voor- en achterkamer zijn verdwenen evenals de ruiten. Van de kachel is de klep opengesprongen en door de luchtdruk slaan de vlammen naar buiten. Huizen vlakbij zijn in een puinhoop veranderd en er is niemand te zien."
Hilarisch te lezen hoe vijf Duitse militairen zich gedragen die in '44 enkele maanden bij het gezin zijn ingekwartierd. Het gaat om Arnold Graf Von Kayserling en diens adellijke vrienden, die van het nazidom niets moeten hebben. Ze dienen als gewoon soldaat in de Wehrmacht, maar genieten er door hun hoge afkomst en opleiding groot gezag. Onder toeziend oog van Von Kayserling, een achterkleinzoon van Bismarck, luisteren moeder Gies en haar kinderen (vader Gies is voortvluchtig) iedere avond naar de verboden BBC. Ook 'organiseert' de graaf bij zijn eigen Wehrmacht brood en kolen voor het gezin. Voor de zoveelste keer in zijn jonge leven maakt Frits mee, dat de rode draad van goed of kwaad dwars door vriend en vijand heen loopt. Vijftig jaar na de oorlog bezorgt het radioprogramma KRO Spoorloos van Debbie Petter en Derk Bolt een emotioneel weerzien tussen Von Kayserling en Frits Gies.
Eind '44 wordt het gezin door de fanatieke SA uit het huis aan de Albert Cuypstraat gezet. Het lukt met pijn en moeite om elders onderdak te vinden. Het is stervenskoud in deze laatste oorlogswinter. Frits: "Met de zorg die ik voor mijn moeder, zuster en broertje had begonnen mijn rooftochten bij onze vijand steeds intensiever te worden. Als een echte crimineel pikte ik alles wat los en vast zat, als het maar eetbaar, brandbaar of sabotage betekende. Mijn moeder had in die tijd niets meer over mij te vertellen en wist nooit wat ik uitspookte. Mijn vader was na een kort en geheim oponthoud met zijn restje gebroken gezag opnieuw snel verdwenen, wat wel goed uitkwam voor een puber in zijn vijftiende levensjaar."
In diezelfde winter loopt Frits tegen de lamp bij het jatten van hout uit de gebombardeerde villa's aan het Stationsplein. Op het politiebureau wordt hij door de beruchte SD-er Heinemann mishandeld. De toenmalige commissaris Annink en de NSB-luitenant Gerard Meerstadt (een vroegere buurtgenoot van Frits) weten te voorkomen dat hij naar kamp Amersfoort wordt gestuurd.
Vlak voor de bevrijding in april '45 wordt zijn vader in Exel bij Lochem gepakt en door een Duitse krijgsraad ter dood veroordeeld. In zijn afscheidsbrief vermeldt zijn vader alleen de voornamen van zijn verzetsvrienden. Hij weet op de valreep te ontsnappen, als boer verkleed, met hulp van een Duitse Feldwebel.
De (dramatische) bevrijding beleeft Frits aan de Dortherdijk in Eefde, in het huis van zijn opa. Ook zijn ontsnapte vader meldt zich daar bij zijn gezin om vervolgens met zijn nieuwe lief uit beeld te verdwijnen.

Angstdromen

Het 'gewone vrije' leven herneemt zijn loop. Frits blijft naar zijn gevoel geschonden achter, ten prooi aan angstdromen. Na velerlei baantjes fungeert hij uiteindelijk tientallen jaren als rapporteur medische zaken voor het GAK. Via een onbekende krijgt hij in 1989 het oorlogsdagboek van zijn vader in handen. Een onthutsend verhaal over diens verzetswerk en amoureuze escapades. Hij heeft slechts één zin over voor zijn zoon: "Een flinke kerel worden, hoor Fritsje, daar vertrouw ik op." Frits Gies nu: "Toen ik dat las, kon ik door mijn tranen heen alleen maar 'klootzak' zeggen. Een flinke kerel worden - was ik dat dan al niet geweest in die jarenlange rottijd die al voor de oorlog was begonnen! Was ik dat dan ook niet geweest toen hij ons achterliet, om anderen te helpen en wij naar de kloten gingen. Was ik dat dan ook niet geweest toen ik mijn capriolen voor hem en anderen uithaalde? Nee, het waren de volwassenen die de helden waren geweest en ons kinderen misbruikten voor hun idealen! Zoals de NSB'ers hun kinderen hadden misbruikt om hun idealen op te dringen, zo waren wij misbruikt door onze ouders. Na de rotoorlog was er geen plaats meer voor het verdriet van al die kinderen. Wat zou ik blij geweest zijn als mijn grote held alleen maar had gezegd: 'Je was een flinke kerel, Frits, ik kon op jou vertrouwen, bedankt'. Die grootse onderscheiding kon er niet af en toch bleef ik van die 'klootzak' houden die voor mij zo onbereikbaar bleef. Misschien hield zijn 'daar vertrouw ik op' toch nog een erkenning in. Het was mijn moeder die haar zo moedig verdiende Yad Vashem onderscheiding, de hoogste van de staat Israël, aan mij gaf met de woorden: "Deze is voor jou, omdat jij er meer voor gedaan hebt dan ik."

Na een mislukt huwelijk en jarenlange vrees voor het aangaan van relaties belandt Frits uiteindelijk in therapie, veertig jaar na de oorlog. Door zijn verleden te verwerken weet hij uit de dichtgetimmerde kelder van het zwijgen te breken. Zijn vrouw Yvonne staat hem daarbij terzijde. "Dankbaar ben ik voor haar geduld, bij het aanhoren van mijn trauma's, haar stimulerende en opbouwende kritieken en de correcties, ondanks het feit dat zij de oorlog niet heeft meegemaakt."

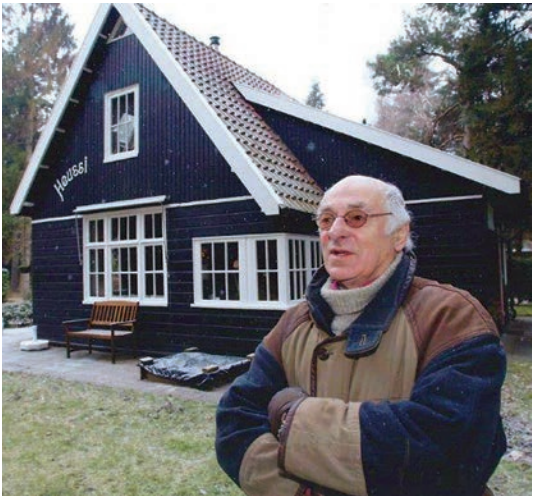

Frits Gies

Nog steeds viert Frits Gies zijn vrijheid door op scholen en op lezingen in Nederland en Duitsland zijn geschiedenis te vertellen. In bijgaand gedicht balt hij zijn oorlogsbeleving samen:

Stilte

Het was een bries
Mijn bladeren trilden
Het was een storm
Die mij bewegen deed
Tak voor tak
Het was een orkaan
Ik boog, ik boog
Het was de stilte
Die mij brak.

DE BEDDEKASTEN OP ERVE 't NUESSINK IN AEFDE

Wim Rood

Vandage an de dag tref ie ze haoste neet meer an. Alleen bi-j olde veuroorlogse boerderi-jen maak ie nog 'n kleine kans. Maor as slaopplaatse bunt ze neet meer in gebruuk. A-j nog 's wilt zeen hoe ze d'r vrogger in bedde bi-j lagen (de olde luu zaten in de kussens meer as dat ze lagen), dan ku-j dat bekiek'n bi-j de Lebbenbrugge in Borculo, of 't Openluchtmuseum in Arnhem. Neet allene beddekasten, maor ok beddestae'n bunt door te bewonder'n. D'r is namelek wel degelek 'n verschil tussen die beide.
'n Beddekaste doo-j aopen en dichte met twee lösslaonde deur'n. 'n Beddestae trek ie dichte met 'n gedien, vake van greun damast of laken.
Bi-j beddekasten ha-j ok nog twee soorten deur'n: kotte deurkes, die allene de beddestae afslaot'n en deur'n, die tut de vloere an toe deurlepen, zoas ok op 't Nuessink 't geval was.

An de baovenkante van de greun gevarfde deur'n hadd'n ze bi-j wieze van versiering twee halve mäöntjes uut-ezaagd. Zoas bi-j de meeste olde boerderi-jen hadd'n ze net as op 't Nuessink de kasten tegen de zogeheten stapel an-ebouwd. (Da's de stenen mure tussen kökk'n en daele).
De onderlaoge bestond uut dikke planken, die op zo'n 70 cm baoven de grond op 'n richel langs de mure lagen.
In disse ontstaone ruumte zat an de daelekante 'n deurken. Vake deende die plaatse as opslag veur eerpels en winterwortels.
Op de onderlaoge kwam een flinke laoge lang roggestroo met door op dikke stroomatrassen. 'n Molton daeken dee-j dienst as onderlaken. Slaopen dee'w onder wollen daekens. Was 't 's winters slim kold, dan kree-j d'r extra 'n zwaore gestikte daeken aoverhen. An 't veutenende stond'n op 'n planke 'n grote geëmailleerde pispot en wat beddegood.

An 't heufdende lag in de breedte 'n pelu met twee kussens, gevuld met veer'n en ganzendons.
An de daelekante van een van de twee beddekasten zat 'n kiekglaesken. Was d'r 's nachts kabaal of ander spektakel op de daele, dan kon de boer eers aemm loer'n of 't echt nödeg was 't bedde uut te kroep'n, want veural veur de wat oldere luu was 't een heel gehijster um in 't stikke duuster, zonder benenbraekeri-je uut de kaste te komm'n. Tegeswoordig bedoelt ze d'r heel wat anders met. Dat kost mangs ok nog wal 's wat meujte, maor 't hef met benebrekkeri-je niks van doon.
A'w in de harfs, in onze eerpelvakantie, ons 'n dag of wat nutteg hadd'n -emaakt met eerpels gaar'n, dan slepen wi-j op 't Nuessink in een van die hoge beddekasten. 's Naomeddags, nao 't wark mossen wi-j eers met 'n brok sunlichzepe, 'n hadd'n bossel en handdook naor de Aefse baeke.

A'w dan (op onze maniere) brandschone t-rugge kwamm'n, dan stond de grote zwatte kaokpot al in de kleine kökk'n op taofel te dampen. Buten raok'n wi-j 't al. Bräödekes! Met siepels, blökskes spek en 'n fitsken zolt wod'n ze baoven 't aopen vuur van de kleine kökk-n in vet -ebrao-jen. Eers wod'n ze in 'n emmer water met 'n olde klompe schone -estampt en aeten dee-je ze met schelle en al. Umdat d'r wieter geen vleis bi-j op taofel kwam, neumden ze disse maoltied ok wal 'klore eerpels met de blote konte'.

Gerritjen Hunnekink ('opoe Brinkman'), 1864-1951

Met 'n flinke scheppe appelmoes van goldrenetten uut eigen bongerd ging alles d'r in as koeke.
Nao zo'n dag in de butenlucht duurden 't dan ok neet lange of wi-j hadd'n striekzwaefels nödeg um onze oog'n nog langer lös te holl'n. Opoe Brinkman zae dan:
"Jonges, a'k ullie zo bekieke, dan is 't hoge tied um de beddekaste op te zeuken."

Met hulpe van 'n staove klauterden wi-j de kaste in en leten ons aover de hoge holten rand op de stroomatrassen vallen. De ene keer mangs deper as de andere keer. 't Kwam d'r op an of de matrassen nie-je vulling hadd'-ekreeg'n. Twee keer 's joor's gebeurden dat. Namelek: met de veur- en naojoors schoonmaak. Ze mossen toendertied good oppassen dat de kaste geen breuj-nus wod'n van ongedierte en moezen. Op 't Nuessink he'k door, wellicht vanwaege de twee katten die in en umme de boerderi-je lepen, nooit wat van vernommen.

Vanuut de beddekaste ha'w 'n mooi zicht op de heerdplaatse. Rondumme de pot-kachel onder de grote bozem met twee ziedwang'n leek die plekke wal op 'n ampart kaemerken in die grote kökk-n. De achtermure was betegeld met blauwe en meerkleurege tegels, van 'de Porceleyne Fles' met afbeeldingen van beroepen, bibelse taferelen, landschappen, möllens, scheepkes en kinderspöl'n. In 'n glieve baoven de bozem stond'n grote blauwe landschapsbodden op riege weg.
Kwam d'r 's aovends praotvesite dan kwam opoe bi-j de kaste en zae: "Jonges, 't is mooi -ewès vandage, 't is hoge tied um te gaon slaop'n". Wi-j kreeg'n dan een aai aover de kop, de deur'n ging'n stief dichte, zodat ut op slag potduuster wod'n. Allene zag ie zo af en toe 't flokkerende licht van de grote petröllielampe die halve mäöntjes af tekende op de witgekalkte mure. A'k door nog an t-rugge denke, dan veul en heur 'k nog 't hen en weer geschraap van die olde, eeltege warkhand aover mien veurheufd.
Op een van die aovenden bleven ongemarkt onze deur'n op 'n kiere staon, toen d'r onverwachts vesite binnenkwam. Naodat de praoteri-je eers aover 't wark en naoberhulpe ging en iederene de koffie achter de krage had, genaoten de mansluu van 'n brandewientjen en de vrouwluu van 'n glaesken rood.
Toen d'r 't een en ander deur 't kaelgat was -eglejen kwamm'n d'r wat verhalen baoven taofel, die eigenlek neet veur onze oor'n bestemd waar'n.
Toentertied was 't neet zo as vandage an de dag da-j alles met kriegt wat zich in de weerld afspölt. Nie-js was toen allene van hören zegg'n uut de näöste umgeving.
't Eerste verhaal betrof 'n boerinne die neet vies was van 'n fiksen slok foezel. De flesse had ze onderin de beddekaste verstopt.
Ok wod'n d'r -epraot aover 'n zoeptodde, die vanaf café Rood an de Kapperdiek, met de fietse richting Warnsveld ree-j. In plaats van aover de Kapperbrugge ree-je d'r langs en daok met fietse en al in 't kolde berkelwater. Hee wod'n gelieke nuchter, maor kwam as 'n verzaopen katte bi-j huus an.
Op Oldejoorsaovend, zo tegen de jaorswisseling was een van de jonges met 'n windbukse van zien va bi-j de buur'n 't dak op -ekraop'n en hef toen 'n schot -elöst in de schossteen. De luu die gezelleg um 't aopen vuur zaten, wod'n eers bleek van de knal en gelieke doorop pikzwart van de roetwolke dee ze aover zich hen kreeg'n.
D'r was d'r ene dee 'n tweedehands motorfietse had -ekocht en verduld neet meer wist hoe of -e 't vehikel weer stille mos krieg'n. Van armoe heffe toen net zo lange deur de weie achter de boerderi-je rond -ere-jen tut de benzine op was. Zeen konte was bont en blauw vanwaege de knipgaten en molshopen.
Op een aovend wol 'n jonge man met de jongste van vier zusters naor de bioscoop in de stad. Hee vroeg, zo as dat toen gebrukelek was, toestemming van eur olde luu. De heer des huuzes kwam zelf an de deure, heurden 't vezeuk an en zae uut-eindelek: "nee, mien jonge, door kump niks van in, 't olde vleis mot eers op." Op ens verscheen de witte knipmutse van opoe bi-j onze beddekaste en dee-j stillekes de 'deur'n' dichte.
Wi-j de-jen net veurkomm'n of ons de slaop al good te pakk'n had. 's Mon's an

taofel vroog opoe o'w good hadd'n -eslaopen. Ze was zichtbaor gerustgesteld toe'w volmondeg eur vraoge met 'jao' beantwoord'n.
Later op dee dag, toe'w op 't land gangs waar'n eerpels in de mande te mikk'n, he 'w mekare zo af en toe 'n schuuns knipeugken -egeven. Want 't was een aovend -ewès um nooit te vergaeten.

BOERDERIJ IN HET BOS

Ap ten Have

Aan de Kozakkenweg in Gorssel staat een woonboerderij met een klein huis ernaast.
Ooit stond de boerderij in het bos. De auteur beschrijft de geschiedenis van de boerderij en vertelt hoe de bewoners aan hun bijnaam 'Uut de Bosch' kwamen.

Het huidige adres van de 'Boerderij in het bos' is Kozakkenweg 37 in Gorssel-Noord.
Aanvankelijk had de boerderij, zoals alle woningen in de vroegere gemeente Gorssel, enkel een huisnummer. Later volgden huisnummers met per kerkdorp een eigen letter. Omstreeks 1951 kregen alle wegen een naam, die meestal gebaseerd was op het verleden. De boerderij kreeg toen als adres: Rietdekkerweg 37. De weg werd genoemd naar een rietdekker die ooit aan de weg woonde. De Rietdekkerweg was een zijweg van de Molenweg, kruiste de huidige Elfuursweg en eindigde op de Dommerholtsweg. Toen de eerste fase van de nieuwbouw in Gorssel-Noord werd gerealiseerd kregen ook daar de wegen een passende naam. De Rietdekkerweg werd bij de nieuwbouw verlegd en toen is het gedeelte van de weg vanaf de Elfuursweg tot de Dommerholtsweg omgedoopt in Kozakkenweg. De kozakken (onderdeel van de Russische troepen die meehielpen om in 1813 de Fransen uit onze streken te verdrijven) verbleven in de buurt van Gorssel, vandaar de nieuwe naam van de weg.

De boerderij

Hendrik Willem Dommerholt, geboren in 1804, was een zoon van Hendrik Dommerholt en Maria Boers op Het Dommerholt, een boerderij annex herberg en veerstoep aan de IJssel. Hendrik Willem trouwde in 1836 met Frederika Zandscholten (geboren in 1816) en kreeg met haar acht kinderen. Hendrik Willem was eigenaar van een vijftal percelen, samen 2.37.30 ha, aan de huidige Kozakkenweg. De percelen bestonden uit vrij laaggelegen heide- en bosgrond, waarvan een gedeelte in cultuur was gebracht. Op een open gedeelte in het terrein, omringd door bomen, liet Hendrik Willem omstreeks 1855 een boerderijtje bouwen. Daar begon hij met boeren, terwijl hij daarnaast dagloner was bij andere boeren. Samen

met zijn zonen en met hulp van anderen bracht hij meer grond in cultuur. Omstreeks 1900 is het boerderijtje vervangen door de boerderij die er nu nog staat. Onderdelen van de kap van de oorspronkelijke boerderij zijn weer hergebruikt.

Schildering op melkbus, in 1990 vervaardigd door Zwerenberg uit Wilp Foto: familie Boesveld

Gait Uut de Bosch

Hendrik Willems zoon Gerhard Johan Dommerholt (Gerrit), geboren in 1840, zette het bedrijf voort. Gerrit was gehuwd met Jenneken Schoemaker (geboren in 1861). Uit hun huwelijk werden zes kinderen geboren. (Bij de geboorte van het eerste kind werd bij de aangifte de achternaam nog vermeld met aan het eind een 't', maar bij de volgende kinderen werd het – om onbekende redenen - Dommerhold met een 'd'.) Ook Gerrit was naast het werk op de boerderij arbeider. Op een gegeven moment liet hij drie meter bij de boerderij aanbouwen om meer vee te kunnen houden. Ook kwamen er twee eenroedige bergen bij voor de opslag van granen, en verder een kippenhok en een wagenloods. Inmiddels was alle grond in cultuur gebracht en stond de boerderij niet meer 'in' het bos maar 'uit' het bos. In de volksmond werd Gerrit nu Gait Uut de Bosch genoemd.

Gemengd bedrijf

Zoon Gerrit Hendrik Dommerhold (ook Gerrit genoemd), geboren in 1892 en gehuwd met Johanna Willemina Meermans (geboren in 1895) nam later het bedrijf over. Uit zijn huwelijk werden drie kinderen geboren en ook deze Gerrit werd Gait Uut de Bosch genoemd. Inmiddels was een extra stuk grond bij de boerderij gekocht. Ten gevolge van het hoge water in 1920 en 1929 kwam het water zowel in de boerderij als in de stal te staan en moest het vee tijdelijk bij de buren op stal gezet worden. Om in de toekomst dergelijke problemen te voorkomen kocht Gerrit aan de overkant van de Dommerholtsweg ongeveer 1.70 ha hoger gelegen grond, waarop hij een stal voor de melkkoeien en jongvee, een paardenstal en een kippenhok liet bouwen. Bij de boerderij werd de oude varkensschuur vervangen door een grotere. Het was nu een gemengd bedrijf, groot ruim 5 ha, met vier, soms vijf melkkoeien met bijbehorend jongvee, een paar zeugen, dertig mestvarkens, een paar schapen en ongeveer honderd kippen.

Ondanks dat Gerrit altijd druk was, kon hij wel tijd vinden om regelmatig naar De Houtwal te gaan om te biljarten met zijn kameraden, onder anderen Herman Dommerholt en Jan Willem Bruggeman. Gerrit was ook jarenlang vaandeldrager van de muziekvereniging Kunstmin. Zijn vrouw ging wekelijks met een mand vol eieren met de bus van de ZEGO naar de markt in Deventer om die te verkopen.

Omstreeks 1930: v.l.n.r. Hendrik Willem Dommerhold, Gerda Dommerhold (dochter van Gerrit Hendrik Dommerhold), Herman Hietbrink (knecht van bakker Brinkman uit 't Joppe, transportfiets is zichtbaar), Gerrit Hendrik Dommerhold en Jan Dommerhold

Vuilnis, schillen en keukenafval
De familie Dommerhold haalde van ongeveer 1920 tot 1950 het huisvuil op in het dorp Gorssel en in Joppe voor f 1,75 per gezin per maand (de gemeente voerde die taak toen nog niet uit). Ook werden schillen en ander keukenafval meegenomen. Het oud ijzer werd uit het huisvuil gehaald voor de verkoop, en het hout werd gebruikt om als brandstof te dienen in de fornuispot. Aangezien er nog geen milieuwetgeving was, mocht het vuil gestort worden in grote gaten of sloten die gedicht mochten worden. Om de schillen en verder keukenafval geschikt te maken om aan de varkens te voeren werd aan de boerderij een bakhuis gebouwd, met daarin een grote fornuispot om de schillen en het keukenafval te koken en te mengen met roggemeel of varkensmeel. In die tijd werden er veel aardappels verbouwd voor menselijke consumptie. Maar ook als voer voor de varkens werden de aardappels in de fornuispot gekookt. Zo leverde de varkenshouderij een belangrijke bedrage aan het inkomen van de familie Dommerhold.

Gerrit uit het Woud
Zoon Gerrit Hendrik Dommerhold (ook weer een Gerrit), geboren in 1930, is op de boerderij gebleven. Meestal werd hij net als zijn vader 'Gait Uut de Bosch' genoemd. (Zijn zondagse naam is 'Gerrit uit het Woud'.) Gerrit hielp zijn vader zonodig op de boerderij en met het ophalen van vuilnis. Daarnaast werkte hij ook een paar dagen in de week bij smederij en brandstoffenhandel B. Boterman en later bij de C.A.V. Gorssel. Aanvankelijk was hij ook een halve dag in de week werkzaam bij zijn oom (Hendrik Willem Dommerhold) en tante (Gerritje Johanna Stormink), die een kruidenierswinkel hadden. Door het onverwachts overlijden van zijn oom heeft Gerrit daar zeventien jaar lang drie dagen per week gewerkt tot zijn tante AOW kreeg. Daarna werkte hij vijf jaar als opperman bij aannemersbedrijf Wichers in Gorssel en vervolgens nog bij een bedrijf in Deventer.
Als jongen van een jaar of tien ging hij met zijn vriendjes (onder andere Pietje Bruggeman en Gerrit Baltink) met de fiets crossen op een door henzelf gemaakt baantje in een bosje aan de Ketenbosweg. Gerrit was ook voetballer, al was hij geen uitblinker. Hij was wel dertig jaar leider van het elftal. Ook was hij jarenlang bestuurslid van de buurtvereniging Helpt Elkander. Net als zijn vader ging hij regelmatig met zijn kameraden biljarten, eerst bij De Houtwal en toen die dicht ging bij De Hoek.
Na het overlijden van zijn vader in 1972 zette Gerrit het bedrijf op dezelfde manier voort tot in 1982, toen de melk alleen nog maar werd opgehaald met tankwagens en niet meer in bussen. Het rundvee werd toen verkocht en er bleven nog wat varkens en kippen over om te verzorgen. Na zijn pensionering in 1995 werd Gerrit hobbyboer.

Nieuwe bestemming
In 1990 verkocht Gerrit Dommerhold de boerderij met een stuk grond aan Jan Boesveld en Joke Konijnenberg, maar hij mocht er voorlopig wel blijven wonen. Dit echtpaar heeft later de boerderij laten verbouwen tot woonboerderij, die ze in 2010 betrokken. De grond bij de schuur heeft Gerrit verkocht aan een landbouwer en een groot stuk grond naast de boerderij ging naar de gemeente voor woningbouw. Een straat in die nieuwe wijk heeft de naam De Bosch gekregen. Gerrit Dommerhold heeft zelf naast de boerderij in 2012 een nieuw huisje laten bouwen, waar hij van alle gemakken voorzien fijn kan wonen.

Bronnen:
Vriendelijke mededelingen familie Boesveld, G. H. Dommerhold en G. Braakhekke

Toen en Nu (3)

Bakkerij Eggink aan de Lochemseweg in Harfsen omstreeks 1965: Jan Eggink was net gestopt met de bakkerij, hij was nog werkzaam tot 1979 en daarna kwam bakker Kaatman. Nu is het pand een woonhuis.

SPONSORS VAN DE ELF MARKEN

Almen:
Bouwbedrijf Geers BV, Kapelweg 22A
Geert de Groot fotograaf, Bakkersteeg 2
HCR De Hoofdige Boer, Dorpsstraat 38
Hotel Conferentiecentrum Landgoed Ehzerwold, Ehzerallee 14
Installatiebedrijf Pladdet, Scheggertdijk 41
Loonbedrijf Almen-Harfsen, Kapelweg 22
Ruiterkamp Uitvaartverzorging, Vordenseweg 2

Deventer:
Van Lente Systeemintegratie BV, Herfordstraat 5
Artistique BV, Maagdenburgstraat 32C

Eefde:
Aannemersbedrijf Nengerman, Zutphenseweg 144
Autobedrijf Lenselink BV, Schoolstraat 11
Autoservice Eefde (J. Fomenko), Zutphenseweg 73
Brouwer Autoschade, Teenkweg 4
BWaste International B.V., Zutphenseweg 42
Coöp Versluis, Schurinklaan 16
De Stempel Winkel, Dr. Van der Hoevenlaan 27A
Dijkerman Rietdekkers, Scheuterdijk 23
Fysiotherapie Eefde, Rustoordlaan 10
Fresco Schilders- en decoratiebedrijf, Kapperallee 61
Gudrun Raiss, Jodendijk 45
Gebr. Klumper Auto's, Kapperallee 87
Kwekerij De Veldsprong, Scheuterdijk 16
Landgoed het Haveke B&B, Zutphenseweg 113
Majoor Makelaars & Taxateurs, Rustoordlaan 50
Pardijs Installatietechniek, Schoolstraat 48
Schoonmaakbedrijf Frederiks VOF, Julianalaan 37
Te Loo Transportbedrijf, Zutphenseweg 95
Tuincentrum De Blaakhof, De Blaak 15

Epse:
Autobedrijf Preuter, Lochemseweg 15
Chinees spec. & wokrestaurant De Rozentuin, Deventerweg 40
Installatiebedrijf Eefting, Lochemseweg 26
Installatiebedrijf Haarman, Lochemseweg 10

Gorssel:
Bakkerij G. van Helvoort, Hoofdstraat 59
Boertie Optiek, Hoofdstraat 32
Brinkman Super, Nijverheidsstraat 22
Camping Jong Amelte, Kwekerijweg 4
Eetcafé De Hoek, Joppelaan 5
Groente Fruit Traiteurs Wezenberg, Hoofdstraat 55
Kantoorboekhandel Bechtle, Hoofdstraat 40
Keukenstudio Stormink, Hoofdstraat 25
Loonbedrijf H. Boschloo & Zn, Gorsselse Enkweg 2A

Memento Mori Uitvaartverzorging, Hoofdstraat 27
Natuurdrogist Gorssel, Hoofdstraat 36A
René Vos Outdoor & Sports BV, Hoofdstraat 39
Restaurant Elf Uur B.V., Deventerweg 27
Schildersbedrijf D.G. Wesseldijk BV, Hoofdstraat 44
Slagerij Jan Rodenburg, Hoofdstraat 38
Smits van Waesberghe Makelaars, Hoofdstraat 39B
Thoma & Bennink's Landerijenbureau, Hoofdstraat 47
Touwslagerij Steenbergen, Veldhofstraat 10A
Welkoop H.H. Berndsen, Molenweg 38
Weijler & Weijler tandartsen, Hoofdstraat 7
Wijnkooperij Klosters, Deventerweg 14

Harfsen:
Aannemersbedrijf Haarman, Lochemseweg 107
André Brummelman Rietdekkersbedrijf, Zeedijk 5
De Haarbroekse Vijvertuin, Harfsensesteeg 40
Fa. Beltman, Haarbroeksteeg 4
Garagebedrijf Henk Slettenhaar, Lochemseweg 161C
Grond- en Straatwerken Fa. Schoneveld Harfsen, Koelerweg 1
Landwinkel & Bloembinderij 'De Winde', Braakhekkeweg 9
Recreatiepark De Huurne, Harfsensesteeg 15
Schildersbedrijf G.J. Wesseldijk VOF, Lochemseweg 121

Joppe:
Aannemersbedrijf Klein Haar, Bathmenseweg 2A
Het Bosrestaurant, Joppelaan 100
Bouwbedrijf Enderink BV, Lochemseweg 64
De Zevensprong, Dortherdijk 6
Hertenfarm De Langekamp, Joppelaan 116
De Poorte Joppe, (straat-, sloop- en grondwerk), Joppelaan 81
N.M.J. Schrijver Rietdekkersbedrijf, Joppelaan 102

Kring van Dorth:
Henk Klein Ovink Uitvaartverzorging, Wittendijk 6
Stayokay Gorssel, Dortherweg 34

Lochem:
Kimenai installatiebeheer BV, Aalsvoort 2
Multicopy The Communication Company, Burg. Leenstraat 54
Zweverink Muziek, Zwiepseweg 80

Zutphen:
Ahorn-bouwsystemen, Sontstraat-PB580
Kamphuis Hoogwerkers BV, Loohorst 7
Kamphuis Schilderwerken BV, Jutlandstraat 1
Rabobank Graafschap-Noord, Hagepoortplein 5
Rexwinkel BV, Hermesweg 19
RS Schildersgroep BV Liebrand & Schooltink, Verlengde Ooyerhoekseweg 16

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.
Het lidmaatschap loopt van 1 januari - 31 december.
Opzeggen van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 december.

De contributie bedraagt € 20,00 per jaar per gezin. Hiervoor heeft men vrije toegang tot de vergaderingen, lezing- en dia-avonden. Tevens wordt elk kwartaal Ons Markenboek gratis toegezonden.
Betaling van contributie, bijdragen of giften kan op de rekening van de vereniging nr. NL12RABO 0301 4056 11 bij de Rabobank Noord- en Oost-Achterhoek t.n.v.: Historische Vereniging De Elf Marken.
Voor contributiebetaling wordt de voorkeur gegeven aan een machtiging.

Publicatie of overname van artikelen uit Ons Markenboek is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie.
Kopij te zenden aan een van de leden van de redactiecommissie, bij voorkeur via e-mail.

Het verenigingsgebouw het Tramstation, Van der Capellenlaan 4 te Gorssel, is op dinsdagmiddag geopend van 14.00 - 16.00 uur en op donderdagmorgen van 10.00 - 12.00 uur. De tweede dinsdag van de maand kan men hier terecht voor bibliotheek en genealogie. In het Tramstation beschikken wij over kopieën op microfiche van het bevolkingsregister tot 1940.
Het gemeentearchief is ondergebracht bij het Regionaal Archief Zutphen, tel. 140575, www.regionaalarchiefzutphen.nl.
U kunt hier terecht van dinsdag t/m vrijdag van 10.00 - 16.00 uur.

Het Gelders Archief
Openingstijden dinsdag tot en met donderdag van 10.00 - 17.00 uur en elke tweede zaterdag van de maand van 9.00 tot 17.00 uur.
Gelders Archief, Westervoortsedijk 67D, 6827 AT Arnhem, tel. 026 - 3521600,
www.geldersarchief.nl

Het tramstation vanaf 1926